

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISAJES DEL AGUA WATER LANDSCAPES PAYSAGES DE L'EAU

El mar, els rius, les rieres, els aiguamolls, els llacs i les llacunes són probablement els principals elements que defineixen els paisatges de l'aigua, i els primers que ens venen al cap. Però aquests elements sempre estan en relació amb aquells altres elements que denoten la permanència històrica de les relacions entre la societat i l'aigua; les preses, els ponts, les séquies, els canals industrials, els molins, l'horta, les façanes fluvials, les infraestructures de sanejament o les colònies industrials. D'aquí que la realitat actual de la majoria d'aquests paisatges no és ni natural ni social sinó que representa totes dues coses alhora.

Des d'ATLL, Concessionària de la Generalitat de Catalunya sempre hem compartit l'opinió que els paisatges de l'aigua són una combinació d'elements que formen un entramat social i cultural en contínua evolució. L'aigua és un recurs indispensable per als sistemes naturals i per a les persones, però també és un dels principals elements articuladors del paisatge i de l'activitat econòmica i empresarial. L'ocupació mil·lenària del territori s'ha fet tenint present la proximitat amb l'aigua en forma de fonts, de rius, d'estanys o de rieres. Per això no es pot parlar avui de paisatge sense associar-lo a l'aigua i al patrimoni que ha sorgit al seu voltant. Un patrimoni històric que en el cas

del Ter o del Llobregat està intrinsecament unit a uns cursos fluvials que han estat motor de l'economia i les empreses.

A ATLL treballem amb la voluntat de millorar la qualitat de vida de les persones respectant el medi que ens acull i el paisatge que ens caracteritza. Assumim aquesta responsabilitat, conscients que queda molt camí per fer. És per això que donem suport a totes aquelles iniciatives que persegueixen aquest objectiu.

En aquest sentit, tant el projecte de l'arxiu fotogràfic de l'Observatori del Paisatge de Catalunya com el llibre que teniu a les mans són una mostra excel·lent de la manera com es pot promoure i divulgar el coneixement sobre el paisatge. És un orgull per a ATLL participar-hi i donar-hi un impuls.

Us convidem a tancar els ulls i visualitzar mentalment el primer que us passa pel cap quan penseu en un "paisatge de l'aigua". I ara, després d'imaginar-ho, us recomanem que, amb els ulls ben oberts, doneu una ullada i gaudiu d'aquestes magnífiques fotografies que ens ajuden a completar i enriquir el nostre imaginari.

Alfredo Gutiérrez
*Director General d'ATLL,
Concessionària de la Generalitat de Catalunya, SA*

Fa tot just un any, el novembre de 2017, vam posar en funcionament l'Arxiu d'imatges de l'Observatori del Paisatge de Catalunya (arxiu.catpaisatge.net), amb el patrocini de l'empresa ATLL, Concessionària de la Generalitat de Catalunya. Volíem crear una eina que posés a l'abast de tothom fotografies de paisatges contemporanis de Catalunya, degudament classificades i catalogades, i donar al mateix temps la possibilitat a qui ho desitgi de sumar-hi les seves pròpies imatges.

Si ho vam fer, és perquè sempre hem cregut que la fotografia és una eina amb un gran potencial per a la reflexió i l'acció en relació amb el paisatge. Contribueix al coneixement, l'estudi i la conscienciació, i també ho fa –i ho podria fer encara més– a la gestió i l'ordenació del paisatge. Dit d'una altra manera, la fotografia ens ha d'ajudar a aplicar una bona política de paisatge, tant en termes de comunicació i sensibilització com a l'hora de prendre decisions.

En un any de vida, l'arxiu s'ha convertit en un banc d'imatges viu, dinàmic, en constant actualització, que ja supera les 2.000 imatges, i que està obert a col·laboracions ben diverses, des de l'àmbit professional fins a l'artístic, passant per les escoles de fotografia, aficionats o particulars. És una oportunitat per conèixer i compartir mirades ben diverses als nostres paisatges, tal com ens recorda el Conveni europeu del paisatge, quan afirma que no es pot gestionar el paisatge sense la interacció i intervenció de diversos actors i enfocaments.

El llibre que teniu a les mans, sobre els paisatges de l'aigua a Catalunya, és un bon exemple dels múltiples usos que es poden donar a l'arxiu. En aquest cas, ha posat les seves fotografies a disposició d'un llibre, i més concretament les fotografies de paisatges de l'aigua. Aquest era un llibre que mancava a casa nostra, i, si s'ha fet, ha estat gràcies a la intuïció de l'empresa ATLL, a més a més de representar una nova fita en la col·laboració entre ambdues institucions.

Que una empresa vinculada a l'aigua patrocini un llibre sobre els paisatges de l'aigua no és només un acte coherent, sinó que denota una enorme responsabilitat i sensibilitat per la matèria primera amb la qual treballa (en aquest cas, l'aigua) i el seu important rol social i cultural.

D'una manera o altra, l'aigua sempre és present en els paisatges, des dels urbans fins als més naturals, i n'ha estat històricament un dels principals elements vertebradors i articuladors a les nostres latituds, on més aviat és escassa, aleatòria, i molt condicionada per un canvi climàtic al qual hem d'estar molt atents. Avui es fa difícil parlar del paisatge sense associar-lo a l'aigua i al patrimoni que ha sorgit al seu voltant.

A través de 125 fotografies de 44 fotògrafs, el llibre recorre paisatges de Catalunya en què l'aigua té un paper protagonista tant en l'origen i la configuració actuals, en el seu funcionament, com en el reconeixement i la percepció social i cultural. Les fotografies mostren i reivindiquen la importància natural i ecològica de l'aigua, com també la cultural, simbòlica i social, i defensen el seu paper cabdal en qualsevol política de gestió i ordenació del territori i del paisatge, ja sigui urbanística, agrícola, forestal, turística, patrimonial o educativa.

Ens complau molt que aquest llibre sigui la primera publicació de l'Observatori del Paisatge de Catalunya feta únicament a partir d'imatges. Aquestes provenen tant de fotògrafs que al llarg dels últims anys han col·laborat amb l'Observatori com d'institucions i entitats que ens les han cedides. El conjunt de les fotografies ens regala una mirada original, extraordinàriament variada, sovint sorprenent, i molt sensible, a l'enorme diversitat de paisatges d'aigua de Catalunya, i als signes que anticipen nous canvis.

Pere Sala i Martí

Director de l'Observatori del Paisatge de Catalunya

PAISATGES DE L'AIGUA

L'aigua és gairebé sempre present en els nostres paisatges, dels urbans als naturals, i dels de muntanya als litorals. L'ocupació mil·lenària del territori i el modelatge que n'han fet les societats humanes que s'hi han establert s'explica en bona mesura per la presència (o l'absència) d'aigua. I en l'àmbit mediterrani, on el recurs hídric és escàs, estacional i aleatori, l'aigua adquireix un alt valor estratègic i de reconeixement social. L'aigua, a més, en tant que bé comú universal, forma part de la identitat del territori, fins al punt que la trobem en el nom de moltes poblacions catalanes (Móra d'Ebre, Artesa de Segre, Sarrià de Ter), i també dona nom a 31 dels 134 paisatges que van identificar els catàlegs de paisatge (Delta de l'Ebre, Vall Baixa del Llobregat, Capçaleres del Ter, Paisatge Fluvial del Segre).

L'aigua s'adapta al relleu, però alhora també el modela. Algunes d'aquestes transformacions són el resultat d'un diàleg natural constant, com es veu per exemple en l'acció dels rius Fluvià i Turonell sobre els materials volcànics del cingle de Castellfollit de la Roca (78) o del congost de Mont-rebei (1). També l'acció lenta d'avanç i retirada de les glaceres pirinenques ha modelat des de fa mil·lennis les valls d'alta muntanya, des de les més obertes, com la de la Cerdanya, fins a les més tancades, com la de l'Artiga de Lin (58), o nombrosos estanys i llacs d'alta muntanya, com per exemple Gémena de Dalt (95). Altres transformacions han estat més sobtades, fruit de fortes avingudes, i han arribat a canviar els cursos naturals dels rius, com el del Ter al seu pas per Sant Julià del Llor i Bonmatí, on encara es manté un pont sobre un antic meandre (28).

Les 125 fotografies que venen a continuació ens inviten a explorar la diversitat i riquesa dels paisatges de l'aigua de Catalunya. Són paisatges on l'aigua té un paper destacat tant en el seu origen, configuració i funcionament actuals –és a dir, en el seu caràcter–, com en la seva percepció social i representació cultural. Els paisatges de l'aigua contemporanis desenvolupen nous papers i prenen nous significats, i per això mateix requereixen avui de lectures transversals i integradores, alternatives a les hegemòniques i habituals, i de noves formes de govern del territori.

Les zones humides (70), les colònies industrials a la riba dels rius (14), o alguns parcs i jardins de les ciutats (5, 20) són alguns exemples de paisatges de l'aigua. Són paisatges singulars, dinàmics, i complexos, i alguns també són molt fràgils i vulnerables. Estan plens de símbols, i ens evocuen sentiments i emocions diverses. Més enllà dels seus valors ecològics, històrics o estètics, molts d'aquests paisatges exerceixen una creixent funció social (com a àrees d'esbarjo, passeig, bany, navegació, esport o educació) i de dinamització de les economies locals i regionals (per l'activitat agrària o la turística, entre altres economies de valor afegit que busquen ubicar-se en espais de qualitat).

En alguns d'aquests paisatges l'aigua hi és ben visible, com és el cas de l'estany urbà de Puigcerdà, construït el segle XIII amb aigua del riu Querol (8), mentre que en altres paisatges, com el de cultius de cítrics del Montsià (122), o el Parc Agrari del Llobregat (82) (tan important per al subministrament de productes locals de qualitat i per a la sobirania alimentària), la presència d'aigua a simple vista no és tan evident. O fins i tot l'aigua pot ser-ne absent durant gran part de l'any, com ara en els sistemes de basses i canals de pedra seca que aprofiten l'aigua de pluja (115), en rambles urbanes (65), o en una de les tantes rieres seques del país (17, 103). La proximitat a la població de molts d'aquests paisatges de l'aigua té repercussions sobre el seu benestar perquè la seva qualitat de vida està directament vinculada amb la qualitat d'aquests paisatges, tal i com afirma molt encertadament el Conveni europeu del paisatge.

La mirada a aquests paisatges d'aigua és cada cop més de conjunt, integradora, i incorpora tant els elements naturals (deus, fonts, rieres, llacunes, estanys) com els culturals (ponts, safarejos, preses, sínies, molins, canals de reg, dipòsits d'emmagatzematge, canals industrials, rescloses), estiguin o no catalogats. És el conjunt del paisatge d'aigua (un delta, un paisatge de regadiu, un paisatge d'embassament...) allò que acaba donant sentit i raó de ser a cadascun d'aquests elements, sense menystenir els valors que per si sols poden tenir i que els ha

pogut portar a ser declarats reserves naturals, o bé béns culturals d'interès local o nacional. Alguns d'aquests valors són també immaterials, i s'expressen per exemple en forma de festes i tradicions, com ara la processó marítima de la Mare de Déu del Carme (107), o la Transèquia que des de 1985 es celebra al Pla de Bages (61).

Un magnífic exemple d'aquesta visió integradora dels paisatges de l'aigua el trobem en els paisatges dels deltes (de l'Ebre, del Llobregat i de la Tordera), resultat d'una notable colonització agrícola, basada en la dessecació d'aiguamolls, la parcel·lació dels camps i la construcció de canals de reg. El paisatge del delta de l'Ebre (10, 12, 100, 119), per exemple, el delta més gran de Catalunya, és avui una combinació d'arrossars, canals, sèquies, marjals, ullals i canyissars, i de poblament tradicional agrícola dispers, envoltat d'horta, i amb un patrimoni immaterial de valor incalculable. És, alhora, un paisatge en risc. La subsidència i regressió del delta com a conseqüència de la retenció de sediments a les preses riu amunt i de l'increment del nivell del mar per efecte del canvi climàtic pot comportar una variació substancial d'aquest paisatge.

Vivim un procés molt interessant de patrimonialització dels paisatges de l'aigua, on és la pròpia societat la qui adquireix un paper cada cop més rellevant a l'hora d'atorgar el valor patrimonial a un determinat paisatge. De baix cap a dalt, i amb responsabilitats compartides, cada cop hi ha més iniciatives socials i entitats que assumeixen i defensen els valors d'aquests paisatges, que vetllen contra el seu abandó o destrucció, i per assolir-ne un reconeixement institucional. Un exemple paradigmàtic –i històric– és el dels Aiguamolls de l'Empordà (62, 85), on la lluita per la seva conservació als anys vuitanta del segle XX va portar a declarar-los parc natural. Podríem afegir-n'hi d'altres de més recents, com la defensa del cabal mínim del riu Ebre davant del projecte de transvasament de les seves aigües cap a

altres conques (99), que ha garantit la pervivència dels paisatges naturals i productius vinculats a aquest riu.

Un altre exemple molt interessant de patrimonialització i d'una naturalesa diferent als anteriors el trobem en els pantans i les infraestructures hidroelèctriques que es construïren durant el segle XX a les conques de les Nogueres, del Segre, del Ter o del Llobregat. Aquest paisatge (format per preses, turbines, tubs, generadors, transformadors, tancs, salts, elevadors…) comença a integrar-se en l'imaginari paisatgístic i, poc a poc, emergeix com un nou paisatge de referència.

Parlar de paisatges d'aigua significa, doncs, associar-los al ric patrimoni que han generat, ja sigui material o immaterial. D'aquí ve que molts d'ells constitueixin autèntics paisatges culturals que cal conèixer, reivindicar i gestionar adequadament, en tant que expressen una llarga història de modelatge de la natura i generen forts sentiments de pertinença, identitat i estima en comarques i regions senceres (com passa amb la diversitat de regadius de la Plana de Lleida i de l'Empordà). La seva preservació també afavoreix la conservació d'altres elements patrimonials que hi estan vinculats, com formes singulars de poblament, estructures parcel·làries centenàries, banquetes arbrades (...), masies, camins històrics, així com tota mena de sabers i de costums.

Els processos d'urbanització contemporanis han transformat molts dels paisatges d'aigua tradicionals, i han fet desaparèixer, per exemple, nombrosos estanys i aiguamolls, especialment al litoral. En aquests casos és freqüent que en èpoques de pluges intenses i persistents les aigües tornin a ocupar temporalment els terrenys dessecats a causa de la dificultat de drenatge. La canalització de rius i rieres per evitar el risc d'inundació (22, 109) o les extraccions d'àrids (56) són altres fenòmens recorrents en les últimes dècades que han transformat les funcionalitats ecològiques de molts d'aquests espais. La contemporaneïtat també

ha creat nous paisatges de l'aigua que tenen poc a veure amb els usos, les funcions i les formes preexistents i que requereixen d'un consum d'aigua sumptuari, com els camps de golf o les extenses urbanitzacions amb piscines (3), entre d'altres.

Afortunadament, l'interès social creixent pels paisatges de l'aigua que abans s'esmentava els ha fet entrar poc a poc en l'agenda política, i això és sobretot molt visible en els últims anys. La regeneració de façana fluvial del Ter a Girona, la creació del Parc Fluvial del Besòs (24), la restauració de les dunes i regeneració de passeigs marítims com el de Gavà (34), la recuperació d'estanys que havien estat dessecats fa moltes dècades, com els estanys de Sils (46, 47) o d'Ivars i Vila-sana (2), o la desurbanització del passeig de la Pletera de l'Estartit per ser substituït per aiguamolls, són bons exemples d'una llista que és cada cop més llarga.

En un llibre sobre paisatges de l'aigua tampoc podia passar per alt la boira (59, 80), la pluja –tant per excés com per defecte– (62), la neu (87) o el gebre (110), i la seva influència tant en la configuració com en la percepció visual i sensorial d'alguns d'aquests paisatges. Les imatges que venen a continuació també posen en valor les infraestructures de captació, tractament i distribució de l'aigua (dessalinitzadores, plantes potabilitzadores, depuradores, sistemes de clavegueram, etc.), moltes d'elles imprescindibles per a mantenir els ecosistemes en bon estat i satisfer les necessitats bàsiques de la població (7, 13, 96, 114). Cal també reivindicar els paisatges submarins (111), claus per a una bona salut dels ecosistemes litorals, i massa sovint oblidats.

Les següents pàgines ens proposen, doncs, un viatge fotogràfic per una bona mostra dels paisatges de l'aigua de Catalunya, resultants d'un diàleg permanent entre processos naturals i les necessitats, la imaginació, la voluntat, la creativitat, la lluita o l'ambició de la nostra societat. Intencionadament s'ha volgut que siguin les pròpies fotografies les que defensin el paper cabdal que tenen les polítiques de

gestió i ordenació del territori, les urbanístiques, agrícoles, forestals, turístiques, patrimonials, o educatives. No oblidem que el paisatge es demostra cada cop més com un factor clau per a encarar reptes globals com ara la degradació ambiental, les respostes al canvi climàtic, la fam, o els efectes de les migracions i la mobilitat.

Hem vist com molts d'aquests paisatges de l'aigua són quotidians, contenen valors, i generen identitat. I és per això que no necessàriament precisen de protecció en el sentit clàssic del terme, sinó de nou d'una gestió i planificació efectives. Perquè de la seva gestió i planificació en dependrà no només la seva qualitat natural o el seu valor patrimonial, sinó també el desenvolupament econòmic de la societat i, en concret, d'activitats com l'agricultura, la pesca, la indústria, el turisme, el transport o la generació d'energia, entre moltes altres.

El següent recull de paisatges de l'aigua no pretén ser exhaustiu, ans al contrari: ha buscat des del principi mostrar-ne una representació que permetés conèixer-los i prendre consciència de la seva existència i importància. Les fotografies es mostren inicialment sense cap descripció ni indicació sobre quin –i d'on– és el paisatge fotografiat, invitant així al lector del llibre a explorar, reconèixer i reinterpretar cada paisatge o, dit d'una altra manera, a escriure ell mateix els seus propis peus de foto. Ara bé, el lector, si ho desitja, trobarà igualment la localització i l'autoria de cada fotografia a la part posterior del llibre.

Aquest recorregut pels paisatges de l'aigua de Catalunya té en la seva varietat i riquesa l'únic fil conductor, sense seguir una ruta preestablerta; sense jerarquies temàtiques ni prioritats de gestió; evitant la diferenciació entre els més excepcionals i els més quotidians, o la seva categorització. El llibre mostra les imatges seqüencialment, tot convidant el lector a construir, amb l'ordre que ell mateix desitgi, el seu propi mosaic divers de paisatges de l'aigua, i a imaginar-los, visitar-los i descobrir-los en llibertat.

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

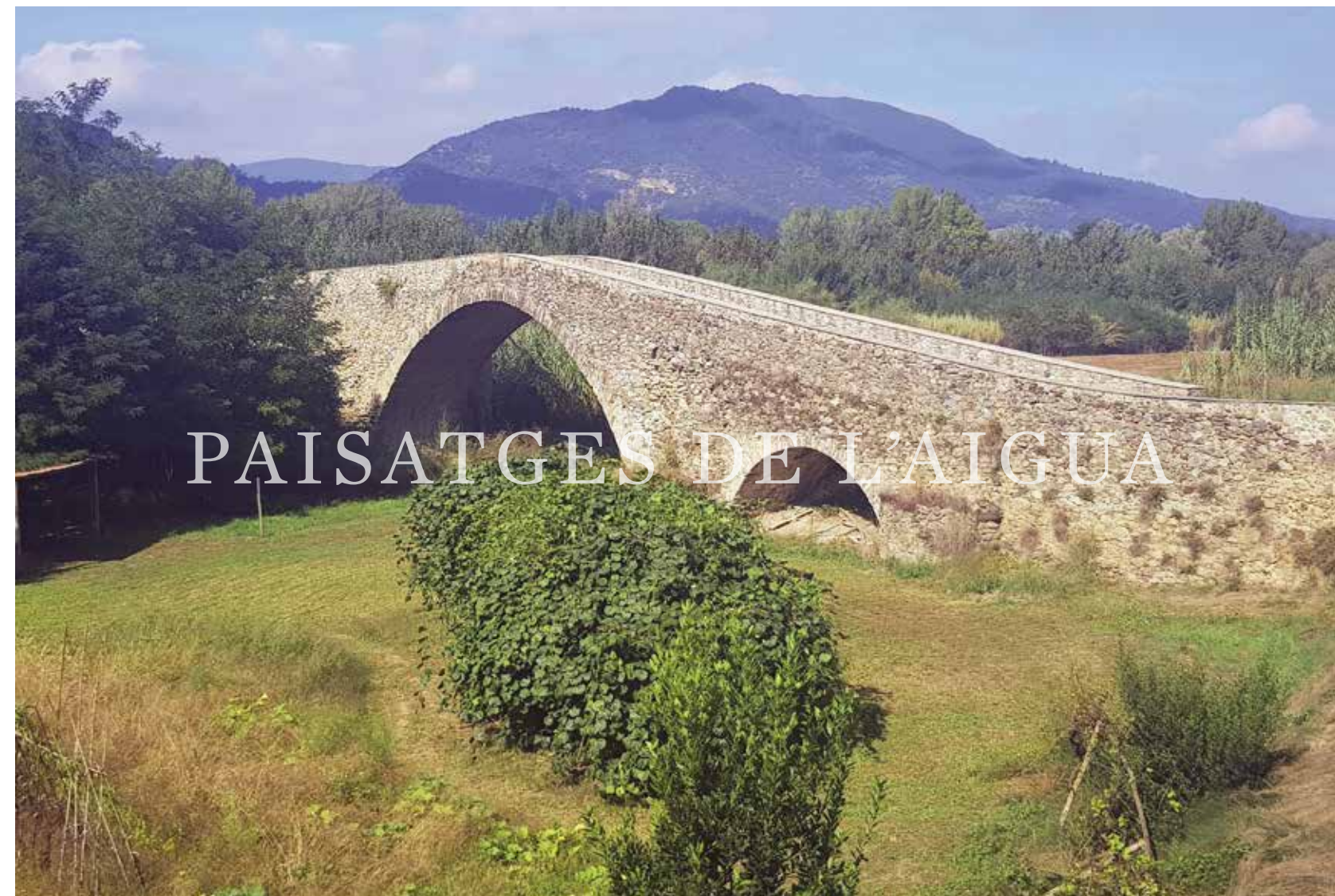

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

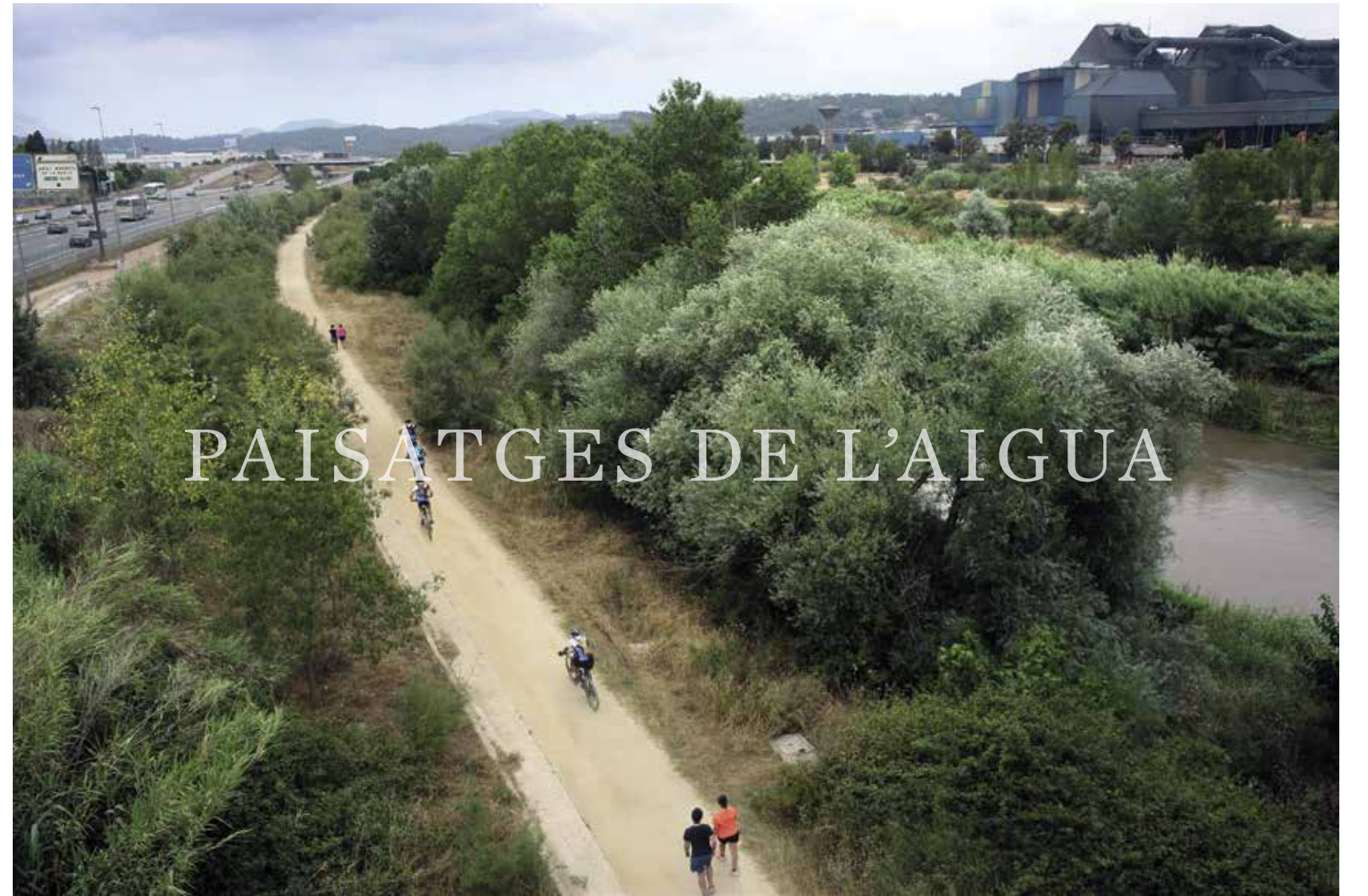
PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

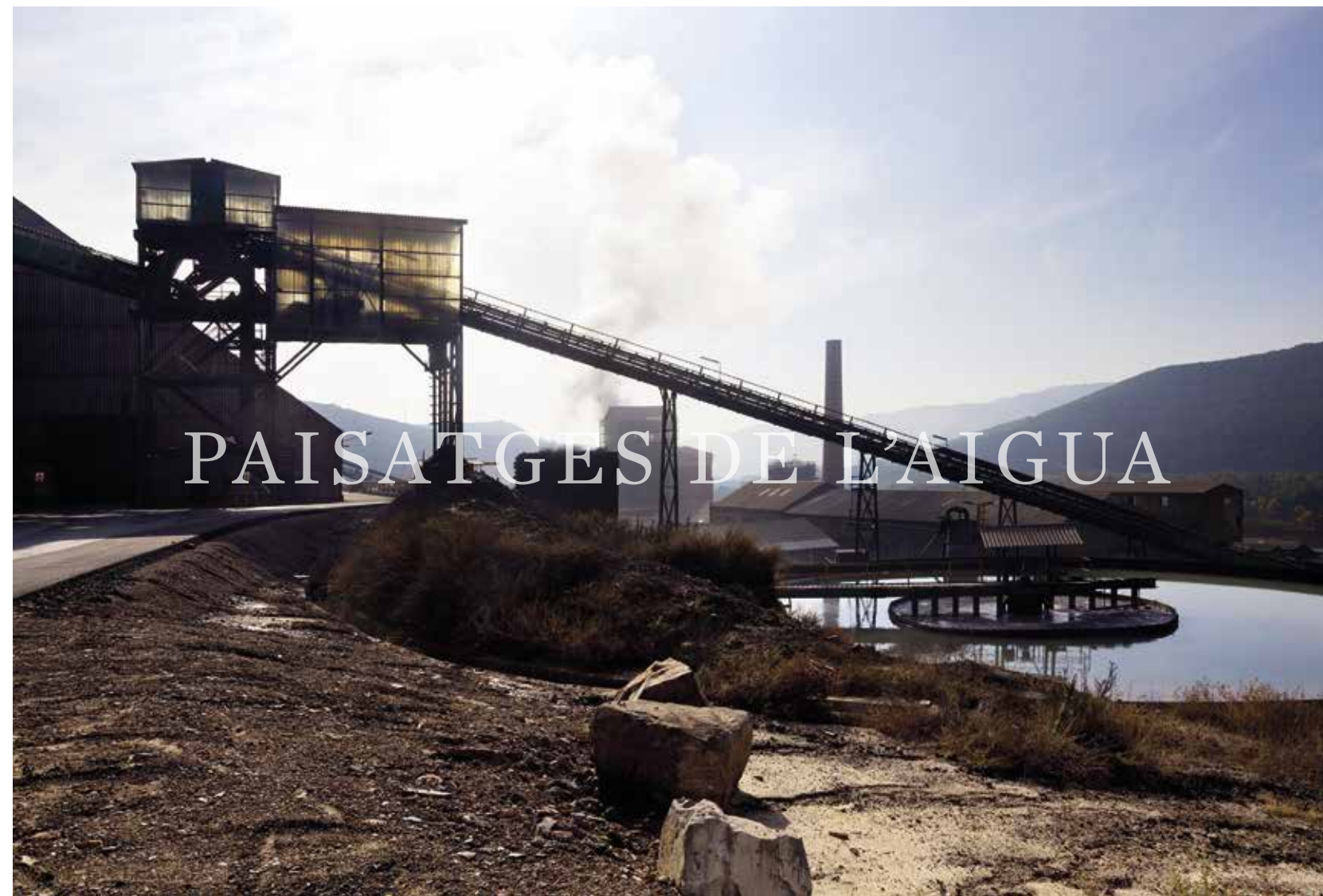

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

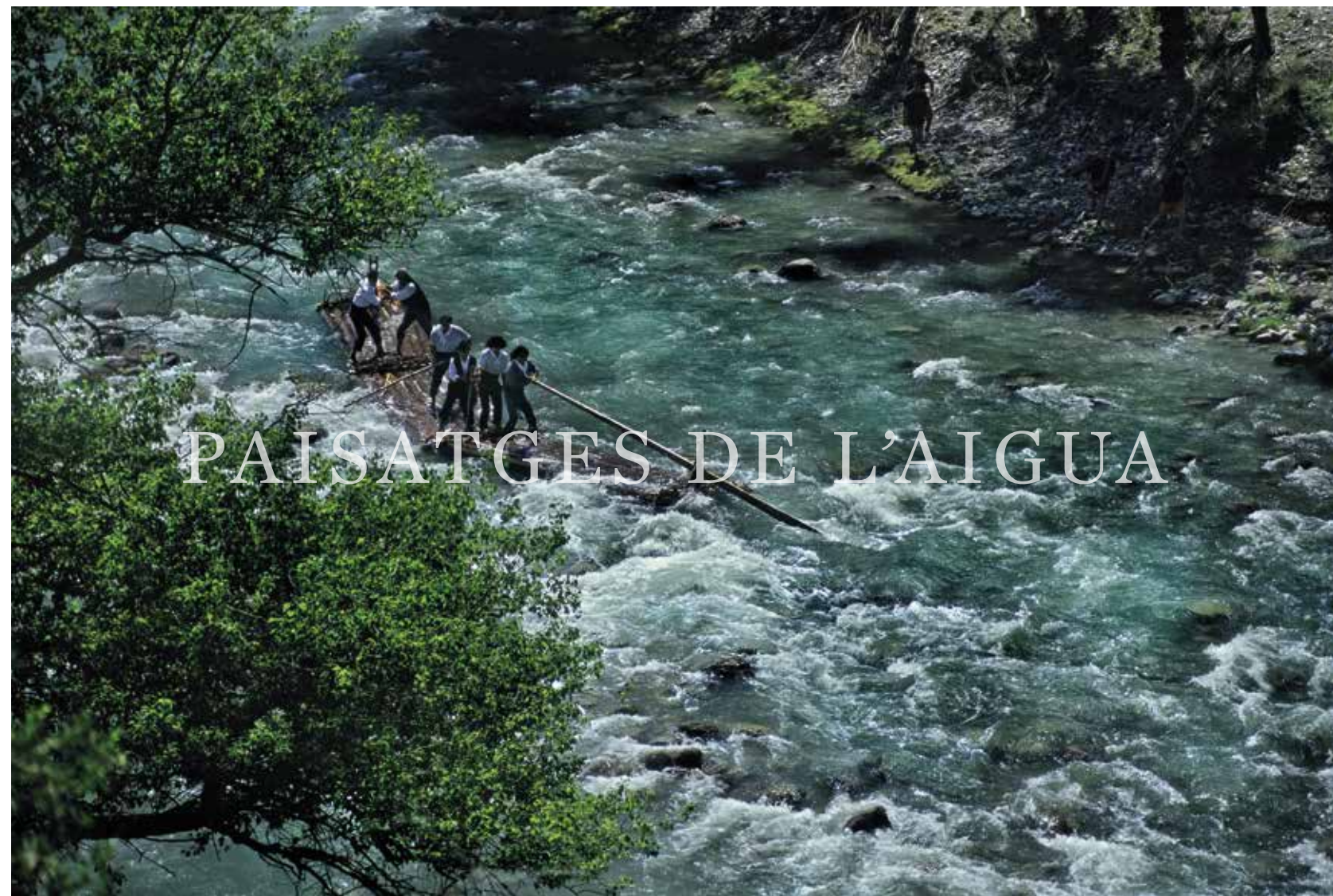

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

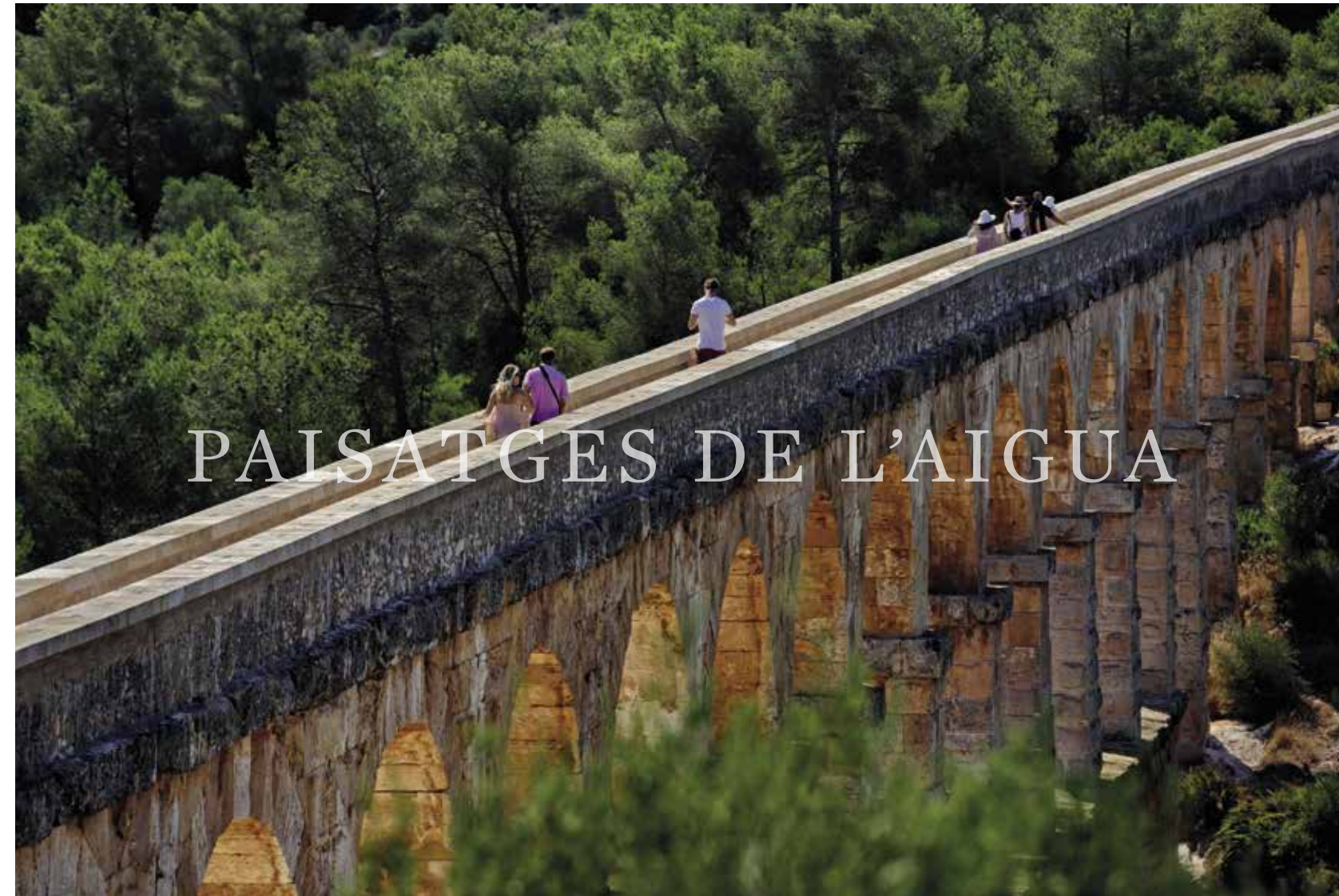

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

PAISATGES DE L'AIGUA

001_ Congost de Mont-Rebei
Desfiladero de Mont-Rebei / Mont-Rebei
gorge / Gorges de Mont-Rebei
Àger, Sant Esteve de la Sarga
Jordi Bas

002_ Estany d'Ivars i Vila-sana
Lago de Ivars y Vila-sana / Ivars
and Vila-sana lake / Étang d'Ivars
et Vila-sana
Ivars d'Urgell i Vila-sana
Jordi Bas

003_ Piscines en zona residencial i camp de golf / Piscinas en zona residencial y campo de golf / Villas with private pools and a golf course / Résidences avec piscines et terrain de golf
Navata
Paisatges Verticals

004_ Salt de les Dous
Salto de Les Dous / Les Dous Waterfall / Cascade de Les Dous
Torrelles de Foix
Angela Llop

005_ Font d'aigua vaporitzada al parc Llorenç Sans / Fuente de agua vaporizada en el parque Llorenç Sans / Spray fountain in the Llorenç Sans park / Brumisateurs dans le parc Llorenç Sans
Sant Feliu de Llobregat
Marc Rius Reverter

006_ Meandre del riu Ter
Meandro del Ter / Meander in the Ter
river / Méandre du Ter
Flaçà
Paisatges Verticals

007_ Tapa de clavegueram
Tapa de alcantarilla / Manhole cover /
Plaque d'égout
La Bisbal d'Empordà
Paisatges Verticals

008_ Estany i parc Schierbeck
Lago y parque Schierbeck / Schierbeck
lake and park / Étang et parc Schierbeck
Puigcerdà
Jordi Prat Puig

009_ Central nuclear a la riba del riu Ebre
Central nuclear en la orilla del río Ebro /
Nuclear power station on the banks
of the river Ebro / Centrale nucléaire
sur les rives de L'Ebre
Ascó
Teresa Llordés

010_ Arrossars al delta de l'Ebre
Arrozales en el delta del Ebro / Ebro
Delta rice fields / Rizières dans le Delta
de l'Ebre
Amposta
Esther Reverté

011_ Pla de Massegur
Llano de Massegur / Massegur plain /
Plaine de Massegur
Vall d'en Bas
Pep Sau

012_ Camps negats al delta de l'Ebre
Arrozales inundados en el delta del
Ebro / Ebro Delta rice paddy / Rizières
inondées dans le Delta de l'Ebre
Deltebre
Yasmina Curto

013_ Depuradora al marge del riu Ter
Depuradora en la orilla del río Ter /
Sewage plant beside the Ter river /
Station d'épuration et fleuve Ter
Flaçà
Paisatges Verticals

014_ Colònia Burés a la riba del riu Llobregat / Colonia Burés en la orilla del río Llobregat / The old Burés factory on the banks of the Llobregat river / Ancienne usine de Burés sur les berges du Llobregat
Castellvell i el Vilar
Jordi Salinas

015_ Canyissars de depuració al delta del Llobregat / Humedales de depuración en el delta del Llobregat / Wetland reed water filter in the Llobregat Delta / Filtre planté de roseaux pour l'épuration dans le Delta du Llobregat
Prat de Llobregat
Jordi Bas

016_ Revinguda a la riera d'Alella
Crecida de la riera de Alella /
Alella intermittent river in full flow /
Crue de la rivière temporaire d'Alella
Alella
Jose Maria Alguersua

017_ Riera de Magarola
Riera de Magarola / Magarola
intermittent river / Rivière temporaire
de Magarola
Abreira
Lorena Lozano

018_ Estació d'esquí
Estación de esquí / Ski resort /
Station de ski
Vall de Boí
Rafael López-Monné

019_ Sala de les columnes de la presa de Susqueda / Sala de las columnas de la presa de Susqueda / Columns inside the Susqueda dam / Salle des colonnes du barrage de Susqueda
Osor
Albert Roura

020_ Estany i pavelló Carles IV al Parc del Laberint d'Horta / Lago y pabellón Carlos IV en el parque del Laberinto de Horta / Charles IV Pavilion and pond at the Horta's Labyrinth Park / Étang et pavillon Charles IV au Parc du Labyrinthe d'Horta
Barcelona
EdNurg

031_ Terminal de contenidors del port el riu Fluvià
Terminal de contenedores del puerto /
Container port / Terminal à conteneurs
du port
Barcelona
Roger Serrat-Calvo

032_ Pont de Colom sobre el riu Fluvià
Puente de Colón sobre el río Fluvià /
Columbus bridge over the river Fluvià /
Pont Colón sur le fleuve Fluvià
Olot
Pep Sau

033_ Llevantada
Viento de levante / Easterly wind /
Bourrasque de vent d'Est
L'Escala
Pere Font

034_ Passeig marítim
Paseo marítimo / Seafront promenade /
Promenade de front de mer
Gavà
Lourdes Jansana

035_ Terrasses fluvials del riu Ebre
Terrazas aluviales del río Ebro /
Fluvial terraces on the river Ebro /
Terrasses alluviales de l'Èbre
Benifallet
Oriol Clavera

021_ Delta de la Tordera
Delta de la Tordera / Tordera delta /
Delta de la Tordera
Blanes, Malgrat de Mar
Jordi Bas

022_ Canalització del riu Ges
Canalización del río Ges / Ges river
channelization / Canalisation de la
rivière Ges
Torelló
Oriol Clavera

023_ Espigó de la central tèrmica
Espigón de la central tèrmica / Power
station breakwater / Digue de la centrale
thermique
Cubelles
Paisatges Verticals

024_ Parc Fluvial del Besòs
Parque Fluvial del Besòs /
Besòs river park /
Rives aménagées du fleuve Besòs
Santa Coloma de Gramenet
Consorci Besòs Tordera

025_ Riu Ebre
Río Ebro / The river Ebro / L'Èbre
Miravet
Rafael López-Monné

036_ Inundació
Inundación / Flooding / Inondation
Castelldefels
David Airob

037_ Arrossars
Arrozales / Rice fields / Rizières
Pals
Dolors Agustí

038_ Els Muntanyans
Torredembarra
Rafael López-Monné

039_ Ponts sobre el riu Llobregat
Puentes sobre el río Llobregat /
Bridges over the Llobregat river /
Ponts sur le fleuve Llobregat
Martorell
Carma Casulá

040_ Parc fluvial del riu Segre
Parque fluvial del río Segre /
Segre river park /
Rives aménagées du fleuve Segre
Lleida
Oriol Clavera

026_ Naixement del riu Ter a Ulldeter
Nacimiento del río Ter en Ulldeter /
The source of the river Ter at Ulldeter /
Source du fleuve Ter à Ulldeter
Setcases
Consorci del Ter

027_ Riera d'Escales
Riera de Escales /
Escales intermittent creek /
Rivière temporaire d'Escales
Montagut i Oix
Pep Sau

028_ Pont Vell sobre el curs antic del riu Ter / Puente medieval sobre el antiguo curso del río Ter / Medieval bridge over the old course of the river Ter / Pont médiéval sur l'ancien cours du fleuve Ter
Sant Julià de Llor i Bonmatí
Consorci del Ter

029_ Camí de la muntanya del Torn
Carretera hacia la montaña del Torn /
Road to Torn hill / Route vers la
montagne du Torn
Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant
Zhulian Valeriev Ivanov

030_ Riera de Sant Climent
Riera de Sant Climent / Sant Climent
intermittent river / Rivière temporaire
de Sant Climent
Viladecans
Rafael López-Monné

041_ Salt de la Coromina
Salto de la Coromina / The Coromina
waterfall / Cascade de la Coromina
Vall d'en Bas
Pep Sau

042_ Desembocadura del riu Besòs
Desembocadura del río Besòs /
The mouth of the river Besòs /
Embouchure du fleuve Besòs
Sant Adrià de Besòs
Guillem Vidal

043_ Desembocadura del riu Ter
Desembocadura del río Ter /
The mouth of the river Ter /
Embouchure du fleuve Ter
Torroella de Montgrí
Jordi Bas

044_ Presa del Pasteral
Presa del Pasteral / Pasteral dam /
Barrage du Pasteral
La Cellera de Ter, Amer
Pep Sau

045_ Canal d'Urgell
Canal de Urgell / The Urgell Canal /
Canal d'Urgell
Vilanova de Bellpuig
Jordi Bas

046_ Estany de Sils
Lago de Sils / Sils pond/ Étang de Sils
Sils
Borja Ballbé

047_ Estany de Sils
Lago de Sils / Sils pond/ Étang de Sils
Sils
Jordi Bas

048_ Gorga de Santa Margarida al riu Brugent / Poza de Santa Margarida en el riu Brugent / Santa Margarida swimming spot in the Brugent river / Piscine naturelle de Santa Margarida dans la rivière Brugent
Les Planes d'Hostoles
Pep Sau

049_ Platja Llarga
Playa Llarga / Llarga beach / Plage Llarga
Salou
Rafael López-Monné

050_ Canal de la Infanta
Canal de la Infanta / Infanta Canal / Canal de l'Infante
Sant Feliu de Llobregat
Marc Rius Reverter

061_ Transèquia
Excursión Transèquia / Transèquia trail / Randonnée Transèquia
Sant Fruitós de Bages
Marc Sixto, Parc de la Sèquia-Centre de Documentació de Can Font

062_ Pluja als aiguamolls de l'Empordà
Lluvia en las marismas del Ampurdán / Rain in the Empordà wetlands / Pluie dans les marais de l'Empordà
Castelló d'Empúries
Antoni Fernández

063_ Fàbrica Mata i canal de la Pinyana
Fàbrica Mata y canal de la Pinyana / Mata textile plant and the Pinyana Canal / Usine textile Mata et canal de la Pinyana
Alguaire
Jordi Bas

064_ Banqueta arbrada del canal d'Urgell / Camino arbolado a lo largo del canal de Urgell / Shady path beside the Urgell Canal / Chemin de berge le long du canal d'Urgell
Juneda
Jordi Bas

065_ La Rambla Barcelona
Pere Sanz

051_ Canal d'Urgell
Canal de Urgell / The Urgell Canal / Canal d'Urgell
Tornabous
Jordi Bas

052_ Arrossars
Arrozales / Rice fields / Rizières
Pals
Jordi Bas

053_ Horta del Poal
Huertos del Poal / Allotments of Poal / Potagers du Poal
Manresa
Oriol Clavera

054_ Riera de la Salut
Arroyo de La Salut / La Salut stream / Ruisseau de La Salut
Sant Feliu de Llobregat
Marc Rius Reverter

055_ Pas de barca
Transbordador / Cable ferry / Bac à traîlle
Miravet
Rafael López-Monné

066_ Estany de Banyoles
Lago de Banyoles / Banyoles lake / Lac de Banyoles
Banyoles
Paisatges Verticals

067_ Pantà d'Oliana
Pantano de Oliana / Oliana reservoir / Lac de barrage d'Oliana
Peramola, Coll de Nargó, Oliana
Jordi Bas

068_ Riu Ebre, terrasses fluvials i canal de l'Esquerre de l'Ebre / Río Ebro, terrazas aluviales y canal de la izquierda del Ebro / The river Ebro, river terraces and left bank canal / L'Ebre, terrasses alluviales et canal gauche de l'Ebre
Tivenys
Rafael López-Monné

069_ Parc de la Solana
Parque de la Solana / La Solana park / Parc de la Solana
Sant Andreu de la Barca
Carma Casulá

070_ Basses de can Jordà
Balsas de Can Jordà / Can Jordà pond / Mare de Can Jordà
Santa Pau
Jordi Bas

056_ Extracció d'àrids
Extracción de áridos / Sand and gravel extraction / Extraction de granulat
Montblanc
Albert Carrera

057_ Meandre a l'Ebre
Meandro del Ebro / Ebro meander / Méandre de l'Ebre
Almatret
Jordi Bas

058_ Artiga de Lin Vielha e Mijaran, Es Bòrdes
Rafael López-Monné

059_ Boira
Niebla / Fog / Brouillard
Briançó
Borja Ballbé

060_ Penya-segats i coves
Acantilados y cuevas / Cliffs and caves / Falaises et grottes
Begur
Paisatges Verticals

071_ Hort urbà
Huerto urbano / Urban allotment / Potager urbain
Cadaqués
Ignasi López

072_ Bassa temporània
Charco temporal / Temporary pool / Mare temporaire
Seròs
Jordi Bas

073_ Interior de la presa de la Baells
Interior de la presa de La Baells / Inside the La Baells dam / Intérieur du barrage de La Baells
Cercs
Rafael López Monné

074_ Façana marítima
Frente marítimo / Sea front / Front de mer
Montgat
Fred Guillaud

075_ Espigó del port esportiu
Espigón del puerto deportivo / Marina breakwater / Digue du port de plaisance
Roses
Pep Sau

076_ Riu Besós
Río Besós / The river Besós /
Fleuve Besós
Santa Coloma de Gramenet, Barcelona
Jordi Salinas

077_ Fruïters de regadiu
Frutales en regadió /
Irrigated fruit trees /
Arbres fruitiers irrigués
Torres de Segre
Jordi Salinas

078_ Riu Fluvià
Río Fluvià / The river Fluvià /
Fleuve Fluvià
Castellfollit de la Roca
Paisatges Verticals

079_ Rec Comtal al Parc de les Aigües
Rec Comtal en el parque de Les Aigües /
Old canal in the Les Aigües park /
Ancien canal dans le parc de Les Aigües
Barcelona
Rafael López-Monné

080_ Riu Segre al seu pas per l'Estret de Mu / Río Segre en su paso por el Estrecho de Mu / Segre river as it passes through the Mu canyon / Fleuve Segre passant par le Canyon de Mu
Alòs de Balaguer
Francesc Muntada

091_ Port Vell
Barcelona
Fred Guillaud

092_ Safareig al costat d'un camp
Lavadero al lado de un campo / Field washbasin / Lavoir à côté d'un champ
Olot
Pep Sau

093_ Piscina d'hotel al passeig Lluís Albert / Piscina de hotel en el paseo Lluís Albert / Hotel pool on Lluís Albert promenade / Piscine d'hôtel sur la promenade Lluís Albert
L'Escala
Fred Guillaud

094_ Passeig marítim
Paseo marítimo / Seafront promenade / Promenade de front de mer
Torroella de Montgrí
Pep Sau

095_ Estany Gémena de Dalt
Lago Gémena de Dalt / Gémena de Dalt lake / Lac Gémena de Dalt
La Vall de Boí
Jordi Bas

081_ Pantà de Susqueda
Pantano de Susqueda /
Susqueda reservoir /
Lac de barrage de Susqueda
Osor
Pep Sau

082_ Parc Agrari del Llobregat
Parque agrario del Llobregat /
Llobregat agricultural park /
Parc agricole du Llobregat
Vildadecans
Carma Casulá

083_ Riu Segre
Río Segre / The river Segre /
Fleuve Segre
Balaguer
Jordi Bas

084_ Closes cerdanes
Cercado de la Cerdanya / Enclosure in Cerdanya / Bocages en Cerdagne
Isòvol
Jordi Bas

085_ Basses dels Aiguamolls de l'Empordà
Lagunas de las marismas del Ampurdán /
Marsh lagoons in Empordà /
Usine de dessalement sur les rives du fleuve Tordera
Castelló d'Empúries
Jordi Bas

096_ Dessalinitzadora a la riba del riu Tordera / Desalinizadora en la orilla del río Tordera / Desalination plant on the banks of the Tordera river / Usine de dessalement sur les rives du fleuve Tordera
Blanes
Paisatges Verticals

097_ Presa de Sau
Presa de Sau / Sau dam / Barrage de Sau
Vilanova de Sau
Paisatges Verticals

098_ Jardins de cactus Mossèn Costa i Llobera / Jardines de cactus Mossèn Costa i Llobera / Cactus in the Mossèn Costa i Llobera gardens / Cactus dans les jardins Mossèn Costa i Llobera
Barcelona
Bnorbert

099_ Pont de l'Estat sobre el riu Ebre
Puente del Estat sobre el río Ebro /
Estat bridge over the river Ebro /
Pont de l'Estat au-dessus de l'Èbre
Tortosa
Oriol Clavera

100_ Passarel·la de la Barra del Trabucador
Pasarela del istmo del Trabucador /
The El Trabucador isthmus walkway /
Passerelle de l'isthme de El Trabucador
Sant Carles de la Ràpita
Jordi Bernadó

086_ Riu Terri després d'una tempesta
Río Terri después de una tormenta /
Terri River after a storm /
Rivière Terri après l'orage
Sant Julià de Ramis
Paisatges Verticals

087_ Neu
Nieve / Snow / Neige
Ivars d'Urgell
Edgar Aldana

088_ Estanyol de Can Coromina
Laguna de Can Coromina /
Can Coromina pond /
Étang de Can Coromina
Sant Miquel de Campmajor
Jordi Bas

089_ Meandre del riu Ter i antiga fàbrica de Can Sanglas / Meandro del río Ter y antigua fábrica de Can Sanglas / Meander in the Ter river flanked by the old Can Sanglas factory / Méandre du fleuve Ter et ancienne usine de Can Sanglas
Manlleu
Museu del Ter

090_ Plana de regadiu
Llanura de regadió / Irrigated field /
Champ irrigué
Cambrils
Rafael López-Monné

101_ Badia
Bahía / Bay / Baie
Cadaqués
Fred Guillaud

102_ Vall de Núria
Valle de Núria / Núria valley /
Vallée de Núria
Queralls
Jordi Bas

103_ Riera de la Quadra
Riera de la Quadra / La Quadra intermittent river / Rivière temporaire de La Quadra
Reus
Rafael López-Monné

104_ Cova del Llop Marí
Cueva del Llop Marí / Llop Marí Cave /
Grotte du Llop Marí
Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant
Rafael López-Monné

105_ Tempesta
Tormenta / Storm / Orage
Castell de Mur, Llimiana
Josep Cortés Rusiñol

106_ El Semàfor i estany de la Magarola del delta del Llobregat / 'El Semàfor' y lago de la Magarola en el delta del Llobregat / 'El Semàfor' and the Magarola lake in the Llobregat Delta / 'El Semàfor' et lac de la Magarola dans le Delta du Llobregat
El Prat de Llobregat
Observatori del Paisatge de Catalunya

107_ Processó marinera de la Mare de Déu del Carme / Procepción marinera de la Virgen del Carmen / Sea procession honouring Our Lady of Mount Carmel / Procession marine en l'honneur de Notre-Dame du Mont-Carmel
Cambrils
Rafael López-Monné

108_ Complex petroquímic i port de Déu del Carme / Complejo petroquímico y puerto / Petrochemical complex and port / Complexe pétrochimique et port
Tarragona
Rafael López-Monné

109_ Façana fluvial del riu Onyar / Fachada fluvial del río Onyar / Onyar riverside façade / Façade fluviale du fleuve Onyar
Girona
Oriol Clavera

110_ Vinya gebrada / Escarcha en las viñas / Frosted vineyard / Givre sur les vignes
Almacelles
Jordi Bernadó

121_ Riu Ripoll / Río Ripoll / Ripoll river / Fleuve Ripoll
Montcada i Reixac, Ripollet
Ignasi López

122_ Conreus de cítrics / Campos de cítricos / Citrus fields / Champs d'agrumes
Alcanar
Jordi Salinas

123_ Parc aquàtic enmig d'hivernacles / Parque acuático rodeado de invernaderos / Waterpark surrounded by greenhouses / Parc aquatique entouré de serres
Vilassar de Mar
Paisatges Verticals

124_ El Pont del Diable / Acueducto romano / Roman aqueduct / Aqüeduc romain
Tarragona
Rafael López-Monné

125_ Empuriabrava / Castelló d'Empúries
Departament de Territori i Sostenibilitat (Generalitat de Catalunya)

111_ Fons marí amb posidònia / Fondo marino con posidonia / Sea bed with posidonia / Posidonie sur fond marin
L'Escala
Jordi Bueso

112_ Canal de reg / Canal de riego / Irrigation channel / Canal d'irrigation
Vilabertran
Observatori del Paisatge de Catalunya

113_ Bassa de decantació en instal·lació industrial minera / Balsa de decantación en instalación minera / Settling basin at a mining facility / Bassin de décantation dans des installations minières
Súria
Teresa Llordés

114_ Vàlvules del dipòsit d'aigües del parc de Can Werboom / Válvulas del depósito de aguas del parque de Can Werboom / Storage tank valves at the Can Werboom waterpark / Chambre de vannes du réservoir du parc de Can Werboom
Premià de Mar
Jorge Herrera

115_ Bassa de pedra seca / Balsa de piedra seca / Drystone pond / Bassin en pierre sèche
L'Albagés
Jordi Molina Pérez

116_ Raiers al riu Noguera Pallaresa / Almadieros en el río Noguera Pallaresa / Raftsmen on the Noguera Pallaresa river / Flotteurs sur le fleuve Noguera Pallaresa
La Pobla de Segur
Rafael López-Monné

117_ Pantà de la Baells / Pantano de La Baells / La Baells reservoir / Lac de barrage de La Baells
Cercs
Rafael López-Monné

118_ Dipòsit d'aigua / Depósito de agua / Water tank / Réservoir
Bellaire d'Empordà
Josep Curto

119_ Delta de l'Ebre / Delta del Ebro / Ebro Delta / Delta de l'Èbre
Sant Carles de la Ràpita
Jordi Salinas

120_ Sèquia del Molí Nou i pont sobre el riu Gaià / Acequia y puente sobre el río Gaià / Bridge over the river Gaià and a ditch / Canal et pont sur le fleuve Gaià
Santa Coloma de Queralt
Rafael López-Monné

Castellano

El mar, los ríos, los torrentes, las marismas, los lagos y las lagunas son probablemente los principales elementos que definen los paisajes del agua, y los primeros que nos vienen a la mente. Pero estos elementos siempre están en relación con otros que denotan la permanencia histórica de las relaciones entre la sociedad y el agua; presas, puentes, acequias, canales industriales, molinos, huertas, fachadas fluviales, infraestructuras de saneamiento o colonias industriales. De ahí que la realidad actual de la mayoría de estos paisajes no sea ni natural ni social: representa ambas cosas a la vez.

Desde ATLL, Concesionaria de la Generalitat de Cataluña siempre hemos compartido la opinión de que los paisajes del agua son una combinación de elementos que forman un entramado social y cultural en continua evolución. El agua es un recurso indispensable para los sistemas naturales y las personas, pero también es uno de los principales elementos articuladores del paisaje y de la actividad económica y empresarial. La ocupación milenaria del territorio se ha hecho teniendo en cuenta la proximidad con el agua en forma de fuentes, ríos, lagos o torrentes. Por eso no se puede hablar hoy de paisaje sin asociarlo al agua y al patrimonio que ha surgido a su alrededor. Un patrimonio histórico que en el caso del Ter o del Llobregat está intrínsecamente unido a unos cursos fluviales que han sido motor de la economía y la actividad empresarial.

En ATLL trabajamos con la voluntad de mejorar la calidad de vida de las personas respetando el medio que nos acoge y el paisaje que nos caracteriza. Asumimos esta responsabilidad, conscientes de que queda

mucho camino por hacer. Por eso apoyamos todas las iniciativas que persiguen este objetivo.

En este sentido, tanto el proyecto del archivo fotográfico del Observatorio del paisaje de Cataluña como el libro que tenéis en las manos son una muestra excelente de la forma en que se puede promover y divulgar el conocimiento sobre el paisaje. Es un orgullo para ATLL participar en estas iniciativas y darles un impulso.

Les invitamos a cerrar los ojos y visualizar mentalmente lo primero que les pasa por la mente cuando piensan en un “paisaje del agua”. Y ahora, con los ojos bien abiertos, sólo les queda disfrutar de estas magníficas fotografías que nos ayudan a completar y enriquecer nuestro imaginario.

Alfredo Gutiérrez

Director General de ATLL,

Concesionaria de la Generalitat de Cataluña, SA

Hace justo un año, en noviembre de 2017, pusimos en funcionamiento el Archivo de Imágenes del Observatorio del Paisaje de Cataluña (arxiu.catpaisatge.net), con el patrocinio de la empresa ATLL, Concesionaria de la Generalitat de Cataluña. Queríamos crear una herramienta que pusiera al alcance de todo el mundo fotografías de paisajes contemporáneos de Cataluña, debidamente clasificadas y catalogadas, dejando la posibilidad a quien lo desee de añadir sus propias imágenes.

Si lo hicimos, es porque siempre hemos creído que la fotografía es una herramienta con un gran potencial para la reflexión y la acción en relación con el

paisaje. Contribuye al conocimiento, el estudio y la concienciación, y también lo hace –y lo podría hacer todavía más– a la gestión y la ordenación del paisaje. Dicho de otra forma, la fotografía nos tiene que ayudar a aplicar una buena política de paisaje, tanto en términos de comunicación y sensibilización como en la toma de decisiones.

En un año de vida, el archivo se ha convertido en un banco de imágenes vivo, dinámico y en constante actualización. Ya supera las 2000 imágenes y está abierto a colaboraciones muy diversas, desde el ámbito profesional hasta el artístico, pasando por las escuelas de fotografía, aficionados o particulares. Es una oportunidad para conocer y compartir miradas muy diversas a nuestros paisajes, tal y como nos recuerda el Convenio Europeo del Paisaje, cuando afirma que no se puede gestionar el paisaje sin la interacción e intervención de varios actores y enfoques.

El libro que tienen en las manos, sobre los paisajes del agua en Cataluña, es un buen ejemplo de los múltiples usos que se pueden dar al archivo. En este caso, ha puesto sus fotografías a disposición de un libro, y más concretamente las fotografías de paisajes del agua. Este era un libro que nos faltaba, y se ha hecho gracias a la intuición de la empresa ATLL, además de representar un nuevo hito en la colaboración entre ambas instituciones. Que una empresa vinculada al agua patrocine un libro sobre los paisajes del agua no solo es un acto coherente, sino que denota una enorme responsabilidad y sensibilidad por la materia prima con la que trabaja (en este caso, el agua) y su importante papel social y cultural.

De una forma u otra, el agua siempre está presente en los paisajes, desde los urbanos hasta los más naturales, y ha sido históricamente uno de sus principales elementos vertebradores y articuladores en nuestras latitudes, donde es más bien escasa, aleatoria, y muy condicionada por un cambio climático al que tenemos que estar muy atentos. Hoy se hace difícil hablar del paisaje sin asociarlo al agua y al patrimonio que ha surgido a su alrededor.

A través de 125 fotografías de 44 fotógrafos, el libro recorre paisajes de Cataluña en los que el agua tiene un papel protagonista tanto en el origen y la configuración actuales, en su funcionamiento, como en su reconocimiento y percepción social y cultural. Las fotografías muestran y reivindican la importancia natural y ecológica del agua, así como la cultural, simbólica y social, y defienden su papel capital en cualquier política de gestión y ordenación del territorio y del paisaje, ya sea urbanística, agrícola, forestal, turística, patrimonial o educativa.

Nos complace mucho que este libro sea la primera publicación del Observatorio del Paisaje de Cataluña hecha únicamente a partir de imágenes. Estas provienen tanto de fotógrafos que a lo largo de los últimos años han colaborado con el Observatorio como de instituciones y entidades que nos las han cedido. El conjunto de las fotografías nos regala una mirada original, extraordinariamente variada, a menudo sorprendente, y muy sensible, a la enorme diversidad de paisajes de agua de Cataluña, y a los signos que anticipan nuevos cambios.

Pere Sala i Martí

Director del Observatorio del Paisaje de Cataluña

PAISAJES DEL AGUA

El agua casi siempre está presente en nuestros paisajes, ya sean urbanos o naturales, de montaña o litorales. La ocupación milenaria del territorio y su configuración por parte de las sociedades humanas que se han asentado en él se explican en buena medida por la presencia o ausencia del agua. En el ámbito mediterráneo, donde constituye un recurso escaso, estacional y aleatorio, el agua adquiere un alto valor estratégico y de reconocimiento social. Como bien común universal, el agua forma parte de la identidad del territorio, hasta el punto de que se encuentra en el nombre de numerosas poblaciones catalanas (Móra d’Ebre, Artesa de Segre, Sarrià de Ter, etc.). También da nombre a 31 de los 134 paisajes que se han identificado en los catálogos del paisaje (Delta de l’Ebre, Vall Baixa del Llobregat, Capçaleres del Ter, Paisatge Fluvial del Segre, etc.).

El agua se adapta al relieve, a la vez que lo modela. Semejantes transformaciones pueden ser el resultado de un diálogo natural constante, como se ve en la acción de los ríos Fluvià y Turonell sobre los materiales volcánicos del acantilado de Castellfollit de la Roca (78) o el desfiladero de Mont-rebei (1). Desde hace miles de años, la acción de avance y retroceso glaciар modela lentamente los valles del alto Pirineo, desde los más abiertos, como el de la Cerdaña, hasta los más cerrados, como el de la Artiga de Lin (58), así como numerosos estanques y lagos de alta montaña, como el de Gémena de Dalt (95). Hay transformaciones más repentinas, fruto de fuertes crecidas, que pueden llegar a cambiar el curso natural de los ríos. Es el caso del Ter en su paso por Sant Julià del

Llor i Bonmatí, donde aún se mantiene el puente sobre un antiguo meandro (28).

Las 125 fotografías que se ven a continuación nos invitan a explorar la diversidad y riqueza de los paisajes del agua de Cataluña. Son paisajes donde el agua tiene un papel destacado, tanto en su origen, configuración y funcionamiento actuales (es decir, en su carácter) como en su percepción social y representación cultural. Los paisajes del agua contemporáneos desarrollan nuevos papeles y cogen nuevos significados, y por eso mismo requieren hoy en día lecturas transversales e integradoras, lejos de la visión hegemónica y habitual, y nuevas formas de gobernar el territorio.

Las zonas húmedas (70), las colonias industriales a la orilla de los ríos (14) o algunos parques y jardines de las ciudades (5, 20) son otros ejemplos de paisajes del agua. Se trata de paisajes singulares, dinámicos y complejos, y algunos también son muy frágiles y vulnerables. Están llenos de símbolos y provocan en nosotros sentimientos y emociones diversas. Más allá de sus valores ecológicos, históricos o estéticos, gran parte de estos paisajes ejercen una creciente función social (como zonas de ocio, paseo, baño, navegación, deporte o educación) y de dinamización para la economía local y regional vinculada a la agricultura y al turismo, y también a actividades con valor añadido que buscan desarrollarse en espacios de calidad.

En esos paisajes, la presencia del agua a veces salta a la vista, como con el lago urbano de Puigcerdà, construido en el siglo XIII con agua del río Querol (8). En otros casos, no es tan evidente apreciarla, como en los campos de cítricos del Montsià (122) o el par-

que agrario del Llobregat (82), tan importante para el suministro de productos locales de calidad y para la soberanía alimentaria. El agua también puede estar ausente durante gran parte del año, como en los sistemas de estanques y canales de piedra seca que aprovechan el agua de lluvia (115), en las ramblas urbanas (65) o en unos de los tantos ríos de caudal intermitente del país (17, 103). La cercanía a la población de la mayoría de estos paisajes del agua repercute en el bienestar de las personas ya que, tal como lo afirma con tanto acierto el Convenio Europeo del Paisaje, la calidad de vida está directamente vinculada con la calidad de los paisajes.

Estos paisajes del agua son cada vez más objeto de una mirada conjunta, integradora, que incorpora elementos tanto naturales (manantiales, fuentes, torrentes, lagunas, lagos) como culturales (puentes, lavaderos, presas, norias, molinos, canales de riego, depósitos, canales industriales, esclusas), estén o no catalogados. Es el conjunto del paisaje del agua (un delta, unos campos en regadío, un embalse, etc.) lo que acaba dando sentido y razón de ser a cada uno de estos elementos, sin menospreciar los valores que por sí solos puedan tener y que los haya llevado a ser declarados reservas naturales o bienes culturales de interés local o nacional. Algunos de estos valores también son inmateriales y se expresan por ejemplo en forma de fiestas y tradiciones, como la procesión marítima de la virgen del Carmen (107) o el recorrido de la Transèquia que se celebra en el Pla de Bages desde el año 1985 (61).

Un magnífico ejemplo de esta visión integradora de los paisajes del agua se encuentra en los paisajes de delta (del Ebro, del Llobregat y de la Tordera), resultado de una notable colonización agrícola basada en la desecación de marismas, la parcelación de campos y la construcción de canales de riego. El paisaje del delta del Ebro (10, 12, 100, 119), por ejemplo, el delta más grande de Cataluña, es hoy en día una combinación de arrozales, canales, acequias, marismas, estanques y humedales, con un asentamiento tradicional agrícola disperso, rodeado de huerta, y un patrimonio inmaterial de incalculable valor. Al mismo tiempo es un paisaje en riesgo. La retención de los sedimentos en las presas río arriba, y el crecimiento del nivel de mar bajo el efecto del cambio climático, provocan la subsidencia y regresión del delta, lo que puede llevar a una variación substancial de este paisaje.

Vivimos un proceso muy interesante de patrimonialización de los paisajes del agua, donde la sociedad adquiere un papel cada vez más relevante a la hora de otorgar un valor patrimonial a un determinado paisaje. Desde abajo hacia arriba, y con responsabilidades compartidas, cada vez hay más iniciativas sociales y entidades que asumen y defienden los valores de estos paisajes, que velan por impedir su abandono o destrucción y por conseguir su reconocimiento institucional. Un ejemplo paradigmático es el de las Marismas del Ampurdán (62, 85), que fueron declaradas parque natural gracias a la lucha librada en los años ochenta para conseguir su conservación. Podríamos añadir otros

ejemplos más recientes, como la defensa del caudal mínimo del Ebro ante el proyecto de transvase de sus aguas hacia otras cuencas (99), que garantizó la pervivencia de los paisajes naturales y productivos vinculados a este río.

Otro tipo de patrimonialización, no menos interesante, se observa en el caso de los pantanos e infraestructuras hidroeléctricas que fueron construidos durante el siglo XX en las cuencas de los dos ríos Noguera, del Segre, del Ter o del Llobregat. Este paisaje (formado por presas, turbinas, tubos, generadores, transformadores, tanques, saltos, elevadores, etc.) empieza a imponerse como una nueva referencia en el imaginario paisajístico.

Hablar de paisajes del agua significa pues asociarlos con el rico patrimonio que han generado, ya sea material o inmaterial. De ahí que muchos de ellos constituyan auténticos paisajes culturales que se deben conocer, reivindicar y gestionar adecuadamente, en tanto que expresan una larga historia de modelación de la naturaleza a la vez que generan fuertes sentimientos de pertenencia, identidad y estima en comarcas y regiones enteras (como pasa con la diversidad de regadíos de la Plana de Lleida y del Ampurdán). Su preservación también favorece la conservación de otros elementos patrimoniales vinculados al mismo, como formas singulares de asentamiento, estructuras parcelarias centenarias, caminos arbolados a lo largo de los ríos (...), masías, caminos históricos, así como toda clase de saberes y costumbres.

Los procesos de urbanización contemporáneos han transformado gran parte de los paisajes del agua tradicionales, haciendo desaparecer numerosos lagos y marismas, especialmente en el litoral. En estos casos es frecuente que, en épocas de lluvias intensas y persistentes, las aguas vuelvan a ocupar temporalmente los terrenos desecados por la dificultad de drenaje. La canalización de ríos y ramblas para evitar el riesgo de inundación (22, 109) o la extracción de áridos (56) son otros fenómenos recurrentes en las últimas décadas y que han transformado las funcionalidades ecológicas de gran parte de estos espacios. La contemporaneidad también ha creado nuevos paisajes del agua que poco tienen que ver con los usos, funciones y formas preexistentes y que requieren un consumo de agua suntuario, como los campos de golf o las extensas urbanizaciones con piscinas (3).

Afortunadamente, el creciente interés social por los paisajes del agua los ha hecho entrar paulatinamente en la agenda política, un hecho que se ha observado con más intensidad en los últimos años. La regeneración de la fachada fluvial del Ter en Girona, la creación del Parque Fluvial del Besòs (24), la restauración de las dunas y regeneración de paseos marítimos como el de Gavà (34), la recuperación de lagos que se habían secado hace ya muchas décadas, como los de Sils (46, 47) o de Ivars y Vila-sana (2), o la desurbanización del paseo de la Pletera de l’Estartit para dar paso a unas marismas, son buenos ejemplos de una lista cada vez más larga.

En un libro sobre paisajes del agua tampoco podrían faltar la niebla (59, 80), la lluvia, tanto por exce-

so como por defecto (62), la nieve (87) o la escarcha (110) y su influencia en la configuración de ciertos paisajes, así como en su percepción visual y sensorial. Las imágenes que vienen a continuación también ponen en valor las infraestructuras de captación, tratamiento y distribución del agua (desalinizadoras y depuradoras, sistemas de alcantarillas, etc.), muchas de ellas imprescindibles para mantener los ecosistemas en buen estado y satisfacer las necesidades básicas de la población (7, 13, 96, 114). También hay que reivindicar los paisajes submarinos (111), que se tienden a olvidar demasiado, a pesar de su papel clave en la buena salud de los ecosistemas litorales.

Las páginas siguientes nos proponen un viaje fotográfico por una buena muestra de los paisajes del agua en Cataluña, resultante de un diálogo permanente entre procesos naturales y las necesidades, la imaginación, la voluntad, la creatividad, la resistencia o la ambición de nuestra sociedad. La intención ha sido que las propias fotografías sirvan para defender el papel capital que tienen las políticas de gestión y ordenación del territorio, así como las urbanísticas, agrícolas, forestales, turísticas, patrimoniales, o educativas. No olvidemos que el paisaje se revela cada vez más como un factor clave para encarar retos globales como los de la degradación ambiental, las respuestas al cambio climático, el hambre, o los efectos de las migraciones y la movilidad.

Como hemos visto, gran parte de estos paisajes del agua son cotidianos, contienen valores y generan identidad. Por eso no siempre precisan de protección

en el sentido clásico de la palabra, sino más bien de una gestión y planificación efectivas. Porque de su gestión y planificación dependerán no sólo su calidad natural y su valor patrimonial, sino también el desarrollo económico de la sociedad y, en concreto, de actividades como la agricultura, la pesca, la industria, el turismo, el transporte o la generación de energía, entre muchas otras.

La siguiente compilación de paisajes del agua no pretende ser exhaustiva, al contrario: desde el principio se ha buscado enseñar una muestra representativa que permita conocerlos y tomar conciencia de su importancia. Las fotografías aparecen inicialmente sin ninguna descripción ni indicación sobre el nombre o la ubicación del lugar fotografiado, invitando así al lector a que explore, reconozca y reinterprete cada paisaje o, dicho de otra manera, a que escriba sus propios pies de foto. Sin embargo, los más curiosos encontrarán al final del libro informaciones sobre la localización y el autor de cada fotografía.

La variedad y la riqueza de los paisajes del agua de Cataluña es el único hilo conductor de este paseo visual, que no sigue ninguna ruta preestablecida, ninguna jerarquía temática ni ninguna prioridad de gestión, evitando así su categorización y diferenciación entre los más excepcionales y los más cotidianos. El libro muestra las imágenes de forma secuencial, a la vez que sugiere al lector que construya, en el orden que desee, su propio mosaico de paisajes del agua, que los imagine, los visite y los descubra en total libertad.

English

Seas, rivers and streams, wetlands, marshes, lakes and ponds... are probably the main elements that come to mind when we want to define water landscapes. They are always associated with other elements, indicating the constant historical connection between water and society: dams, bridges, irrigation channels, industrial canals, water mills, allotments, river banks, sewerage systems, textile factories flanked by workers' villages... so the current situation is neither natural nor social, but rather both at once.

The elements of these water landscapes combine to form a constantly changing social and cultural fabric. ATLL has always been conscious of this. Water is an essential resource for natural systems and people. It is also one of the main elements that structure the landscape and economic and business activity. Thousands of years of habitation have been orientated around proximity to water, present in the form of springs, rivers, lakes and streams. So we cannot discuss landscape without making reference to water and its surrounding heritage. In the case of the Ter and Llobregat rivers, this heritage is intrinsically linked to watercourses that catalysed the economy and local businesses.

ATLL seeks to improve human quality of life while respecting the host environment and the landscape that shapes us. We assume this responsibility, conscious that there is still a long way to go. This is why we support all initiatives that pursue this aim.

The Landscape Observatory of Catalonia's photographic archives and this book are a wonderful illustration of the way in which we can promote and disseminate

landscape knowledge. ATLL is honoured to support and participate in this project.

Close your eyes for a moment and visualise what comes to mind when you hear the words "water landscape". Now open them wide and enjoy these magnificent photographs, which contribute to enriching our imagination.

Alfredo Gutiérrez

CEO of ATLL,

Concessionària de la Generalitat de Catalunya, SA

Just one year ago, in November 2017, the Landscape Observatory of Catalonia launched its Photographic Archive (arxiu.catpaisatge.net) with the support of ATLL. It was designed to be a tool that makes photographs of the contemporary landscapes of Catalonia available to all, following a process of careful categorisation and cataloguing, and to anyone to add their own images.

This initiative starts out from the conviction that photography is a formidable tool for thinking about and acting on the landscape. It helps us to know, study and become aware of it. It also contributes to (and could play a greater role in) its management and planning. In other words, photography must help us implement sensible landscape policies, in the areas of communication, awareness-raising and decision-making.

In only one year these archives have become a living, dynamic image library. Constantly updated, they already hold over 2,000 shots. The institution is open

to the widest range of partnerships and works with professionals to artists to photography students and amateurs. It's an opportunity to discover and share different perspectives of our landscapes. The European Landscape Convention reminds us of this, in affirming that it's impossible to manage landscape without involving and connecting the actors and approaches.

This book is a magnificent example of the multiple uses to which the archives lend themselves. In this case, they have opened their doors to create a study of the water landscapes in Catalonia. Having been missing from our library, this book owes a lot to ATLL's intuition, and its completion marks a new stage in the partnership between our institutions. Beyond the coherence of a water company sponsoring a book about water landscape, this partnership reveals a profound feeling of responsibility towards the raw material with which ATLL works (water) and an acute awareness of its social and cultural role.

Water is present in many ways, from extremely urban to extremely natural landscapes. Below our latitudes, where it is rare and occurs at random, it has always been an element that has meshed and structured the countryside, and is particularly affected by climate change in a way that calls for our full attention. It is now difficult to discuss the landscape without mentioning water and the heritage developed around it.

Through 125 images by 44 photographers, this book journeys through the landscapes of Catalonia in which water has played a key role, whether in its historic shape or its current set-up, in its operation or in the

recognition and social and cultural perception of its value. These photos show and highlight water's natural and ecological, cultural, symbolic and social importance. They defend its importance in any land and landscape planning and management policy in any area (urban planning, agriculture, forestry, tourism, heritage and education).

The Landscape Observatory of Catalonia is delighted to publish its first exclusively photographic work. Some are the work of photographers who have worked with the Observatory for many years and others have been lent by other institutions. Brought together in this title, these photographs give readers a unique exceptional, often surprising, and always sensitive view of the formidable diversity of water landscapes in Catalonia, and the signs warning of new changes.

Pere Sala i Martí

Director of the Landscape Observatory of Catalonia

WATER LANDSCAPES

Water is almost always present in our landscapes, from the urban and natural, from mountains to the coast. Thousands of years' inhabitation and shaping the territory are often explained by the presence (or lack) of water. In the Mediterranean, where water is scarce, seasonal and random, water takes on considerable strategic importance and social value. As universal and common good, water also shapes a ter-

ritory's identity, to the extent that it features in numerous Catalan place names (Mora d'Ebre, Artesa de Segre, Sarrià de Ter borrow river names) and actually becomes the name of 31 of the 134 landscape units (Delta de l'Ebre, Vall Baixa del Llobregat, Capçaleres del Ter, Paisatge Fluvial del Segre).

Water adapts and moulds the land. Some transformations are the result of a constant, natural dialogue, as the Fluvia and Turonell rivers affect the volcanic materials of the Castellfollit de la Roca cliffs (78) or Mont-rebei gorge (1). Slowly advancing and retreating glaciers have carved out the high mountain valleys in the Pyrenees over millions of years, from open vales, like Cerdanya to narrow valleys like Artiga de Lin (58), along with numerous high mountain lakes and tarns, like the Gémèna de Dalt (95). Other transformations happen more suddenly, like major increases in river volume that can change their course, such as the bridge in Sant Julià del Llor i Bonmatí that reveals how the Ter used to meander (28).

The 125 photographs you are about to enjoy invite viewers to explore the diversity and wealth of Catalonia's water landscapes. Here, water plays a key role in the origins, configurations and current functions of the landscape (in other words, in its character), and in its cultural importance and social value. Contemporary water landscapes take on new roles and meanings, which is why they now need transversal, unifying interpretations and new land management strategies rather than the traditional, hegemonic way we used to look at and govern the land.

Water landscapes include wetlands (70), industrial river complexes (14) and city parks and gardens (5, 20). These unique, dynamic and complex landscapes can also be extremely fragile and vulnerable. They are full of symbolism and evoke a whole range of feelings and emotions. Beyond their ecological, historic or aesthetic importance, many increasingly important social functions as places for leisure, walking, bathing, sailing, education and sport, and as places that catalyse local and regional economies (through agriculture and tourism or other added value economic activities that require quality environments).

In some of these landscapes, like the 13th century Puigcerdà lake, built by diverting the river Querol (8), water is very visible. While in other landscapes it can be harder to detect, like the citrus fruit plantations in Montsià (122) or the Llobregat Agrarian Park (82) - vital for supplying local, quality products and an autonomous food supply. Water may also be absent during large parts of the year, as in systems of dry stone dykes and channels used to gather rainwater (115), ramblas or intermittent rivers (65) or any of the country's intermittent rivers (17, 103). Human proximity to many of these water landscapes affects well-being, as quality of life is directly related to the quality of these landscapes, as the European Landscape Convention rightly affirms.

Our vision of these water landscapes is increasingly holistic, unifying and encompasses the natural (springs, fountains, rivers, lagoons and lakes) and the cultural (bridges, washing places, dams, water-wheels, mills,

irrigation channels, reservoirs, industrial canals, locks), irrespective of whether these are protected by law. It is the combination of all the elements in a water landscape (a delta, irrigation fields, reservoir landscape), that gives meaning and *raison d'être* to each individual element, without underestimating their intrinsic value or importance as a nature reserve or protected local or national historic monument. Some of these values are immaterial, expressed in the form of festivities and traditions, like the maritime procession honouring Our Lady of Mount Carmel (107) or the Transèquia trail held in Pla de Bages since 1985 (61).

Catalonia's delta landscapes (created by the Ebro, Llobregat and Tordera rivers) are a magnificent example of this unifying vision. They spring out of a notable agricultural colonialization, based on draining the marshes, parcelling land up into fields and constructing irrigation channels. The Ebro Delta (10, 12, 100, 119) is the largest such landscape in Catalonia, and now a combination of rice fields, canals, marshes, lagoons and reed beds, with scattered traditional agricultural settlements surrounded by allotments and priceless intangible heritage. Yet this landscape is also under threat. The retention of sediments by upstream river dams and the rise in sea levels due to climate change increase subsidence and are pushing back the delta, which could cause substantial changes to this landscape.

We are experiencing a very interesting process, in which water landscapes are being treated as heritage, and society is taking a more central role in defining its cultural importance. Increasing numbers of social

initiatives and organisations are sharing responsibilities and working to protect the value of these landscapes at all levels, trying to save them from abandonment or destruction, or to secure their recognition by our institutions. The Empordà wetlands (62, 85) are a historic, and outstanding example of a fight for conservation (in the 1980s) that led to the declaration of a new natural park. More recent examples include the establishment of a minimum flow for the river Ebro, that protected it from projects to divert its waters to other reservoirs (99) and secured the survival of the natural landscapes and products dependent on the river.

The 20th century Noguera, Segre, Ter or Llobregat reservoirs and hydroelectric infrastructure are another extremely interesting and very different example of the natural heritage process. This scenery of dams, turbines, pipes, generators, transformers, reservoirs, weirs and elevation systems, etc. has become part of our ways of imagining the landscape.

Any discussion of water landscapes therefore involves associating this basic element with the rich (material or intangible) heritage that sprang up around it. Which is why many have become important cultural spots that need suitable recognition, protection and management. They express a long history of landscaping and generate strong feelings of belonging, identity and value for entire regions (like the diversity of irrigation systems in the plains of Lleida and Empordà). Preserving these elements helps conserve other pieces of our heritage, like unique population systems, centuries-old boundary structures, tree-lined river banks,

country houses, historic paths and all manner of skills and customs.

Contemporary urbanisation has transformed traditional water landscapes and led to the disappearance of numerous lakes and marshes, especially at the coast. Here, in periods of intense, persistent rain, water often re-occupies land that had temporarily dried out, where drainage is problematic. Channelizing rivers and streams and sand and gravel extraction (56) can limit the risks of flooding (22, 109). In recent decades, these have become recurrent phenomena, transforming ecological functions of many of these areas. Modern life has also created new landscapes that have little relation to the purpose, function and shape of the original area and consume considerable amounts of water, like golf courses or extensive developments of houses with their own swimming pools (3).

Fortunately, our increasing interest in water landscapes has gradually put them back on the political agenda, as we can see above all from the developments in recent years. The regeneration of the Girona's Ter riverfront, the creation of the Besòs riverpark (24), dune restoration and maritime landscape regeneration like that in Gavà (34), the recovery of lakes that had dried out decades ago like Sils (46, 47) or Ivars i Vila-Sana (2), or the wildscaping of Pletera de l'Estartit, where a walkway was replaced by marshland are good examples from an increasingly long list.

A book on water landscapes had to include a little fog (59, 80), excess and insufficient rainfall (62), snow (87) and frost (110), and the weather's influence on

the configuration and visual and sensual perception of some of these landscapes. The following images also showcase water collection, treatment and distribution systems (desalination, water treatment, sewage and drainage systems, etc.), many of which are vital for maintaining healthy ecosystems and meeting basic population needs (7, 13, 96, 114). Underwater landscapes (111) are also key to healthy coastline ecosystems and too often overlooked.

You are therefore invited to enjoy a photographic voyage through a great selection of Catalonia's water landscapes. These are the product of a constant dialogue between natural processes and human needs, imagination, will, creativity and society's struggles and ambitions. We thought it best to allow the photographs themselves to defend the key role of land management, urban planning, agricultural, forestry, tourism, culture and education policies. We must not forget that it is increasingly proved to be a key factor when it comes to fighting global challenges, like environmental damage, climate change, famine and the impact of migration and mobility.

We have seen how most of these water landscapes are part of our everyday lives, contain value and generate identity. Which is why they don't necessarily require protection in the traditional sense of the word, but rather new and effective planning and management approaches. Because it is not only their natural quality and heritage that are at stake, but also society's economic development, specifically activities like agriculture, fishing, industry, tourism, transport and power generation to name but a few.

The following selection of water landscapes is not exhaustive. From the outset we sought to include a representative set of images to allow you to appreciate and become aware of their existence and importance. These images are initially presented without a description or location in order to allow you to explore, recognise and reinterpret each landscape - to write your own key. However, you can find the location and name of the person who took each photo at the back of the book, if you wish.

A single narrative thread leads us on this tour of the variety and wealth Catalonia's water landscapes. There is no routemap, thematic hierarchy or management priority as we wanted to avoid distinguishing between the most outstanding and most ordinary or making any other form of classification. The book displays these images as a sequence, and suggests that readers build their own mosaic of diverse water landscapes in their own order of preference, and that they set out to imagine, visit and discover them.

Français

Mers, fleuves et rivières, torrents, marais, lacs et étangs… autant d’éléments qui nous viennent à l’esprit quand on veut définir les paysages de l’eau. Or, ces éléments sont toujours associés à d’autres, qui dénotent la permanence dans l’histoire des liens entre société et eau : barrages, ponts, canaux d’irrigation, canaux industriels, moulins, vergers, façades fluviales, infrastructures d’assainissement, usines textiles flanquées de leur cité ouvrière… pour la plupart de ces paysages, la réalité actuelle n’est donc ni naturelle, ni sociale, mais bien les deux à la fois.

Les éléments de ces paysages de l’eau se combinent pour former un entrelacs social et culturel en constante évolution. La société ATLL en a toujours été consciente. L’eau est une ressource indispensable pour les systèmes naturels et les personnes. C’est aussi l’un des principaux éléments d’articulation du paysage et de l’activité économique et entrepreneuriale. L’occupation millénaire du paysage s’est faite en fonction de la proximité de l’eau, présente sous forme de sources, de rivières, d’étangs ou de torrents. On ne peut donc pas parler aujourd’hui de paysage sans l’associer à l’eau et au patrimoine qui s’est développé alentour. Dans le cas des fleuves Ter et Llobregat, ce patrimoine historique est intrinsèquement lié à des cours d’eau qui ont constitué un moteur pour l’économie et les entreprises du territoire.

À travers ses activités, ATLL cherche à améliorer la qualité de vie tout en respectant l’environnement qui nous accueille et le paysage qui nous caractérise. Nous assumons cette responsabilité, conscients qu’il y a encore beaucoup de chemin à parcourir. C’est pour cela que nous soutenons toutes les initiatives qui vont dans ce sens.

À cet égard, le projet de fonds d’images de l’Observatoire catalan du paysage et le présent ouvrage illustrent à merveille la façon dont on peut promouvoir et divulguer les connaissances sur le paysage. C’est un honneur pour l’ATLL d’y participer et d’y apporter son soutien.

Nous vous invitons à fermer les yeux et à visualiser ce qui vous vient d’emblée à l’esprit en entendant l’expression « paysage de l’eau ». À présent, les yeux grand ouverts, vous n’avez plus qu’à découvrir ces photographies splendides qui contribuent à enrichir notre imaginaire.

 	Alfredo Gutiérrez	
 	<i>Directeur général d'ATLL,</i>	
 	<i>Concessionària de la Generalitat de Catalunya, SA</i>	
 	 	

Il y a tout juste un an, en novembre 2017, le Fonds d’images de l’Observatoire catalan du paysage (arxiu.catpaisatge.net) entrait en fonctionnement, avec le soutien de l’entreprise ATLL. L’idée était de créer un outil qui mette à la portée de tous des clichés de paysages contemporains de Catalogne, classés et catalogués avec soin, tout en offrant à ceux qui le souhaitent la possibilité d’ajouter leurs propres images.

Cette initiative part d’une conviction bien ancrée en nous, à savoir que la photographie est un formidable outil de réflexion et d’action sur le paysage. Elle contribue à le connaître, l’étudier, en prendre conscience. Elle contribue aussi (et pourrait le faire encore plus) à sa gestion et son aménagement. Autrement dit, la pho-

tographie doit nous aider à appliquer des politiques sensées en matière de paysage, aussi bien dans les domaines de la communication et de la sensibilisation que dans le cadre de la prise de décisions.

En un an, ce fonds est devenu une banque d’images vivante, dynamique et constamment mise à jour. Avec déjà plus de 2 000 clichés, il est ouvert aux collaborations les plus diverses, des professionnels aux artistes en passant par les étudiants en photographie ou les amateurs. C’est une occasion de découvrir et de partager des regards bien différents sur nos paysages, comme nous le rappelle la Convention européenne du paysage, qui affirme que l’on ne peut pas gérer le paysage sans l’intervention et l’interrelation des acteurs et des approches.

Mettre ce corpus à disposition d’un ouvrage sur les paysages de l’eau en Catalogne est un magnifique exemple des multiples usages que l’on peut en faire. Ce livre manquait à notre bibliothèque, et il doit beaucoup à l’intuition de l’entreprise ATLL. Sa réalisation marque une nouvelle étape dans le partenariat entre nos deux institutions. Au-delà d’une démarche de cohérence, le fait qu’une entreprise liée à l’eau sponsorise un livre sur les paysages de l’eau dénote un profond sentiment de responsabilité envers la matière première avec laquelle elle travaille (l’eau, en l’occurrence) et une conscience aigüe de son rôle social et culturel.

D’une façon ou d’une autre, l’eau est présente dans tous les paysages, des plus urbains aux plus naturels. Sous nos latitudes, où elle est plutôt rare et aléatoire,

elle a toujours été un élément de maillage et d’articulation du paysage, particulièrement conditionné par un changement climatique qui doit retenir toute notre attention. Il est difficile aujourd’hui de parler de paysage sans l’associer à l’eau et au patrimoine qui s’est développé alentour.

Au fil des 125 clichés de 44 photographes , le livre parcourt les paysages catalans où l’eau a joué un rôle essentiel, que ce soit à son origine ou dans sa configuration actuelle, dans son fonctionnement ou dans sa reconnaissance et sa perception sociale et culturelle. Les photos montrent et revendiquent l’importance naturelle et écologique de l’eau, mais aussi culturelle, symbolique et sociale. Elles défendent son rôle majeur dans toute politique de gestion et d’aménagement du territoire et du paysage, quel que soit le domaine : urbanisme, agriculture, sylviculture, tourisme, patrimoine ou encore éducation.

L’Observatoire catalan du paysage est ravi de publier son premier ouvrage composé uniquement de photos. Certaines sont l’œuvre de photographes qui travaillent avec l’Observatoire depuis plusieurs années, et d’autres enfin ont été cédées par des institutions tierces. Réunis dans cet ouvrage, ces clichés nous offrent un regard original, d’une variété exceptionnelle, souvent surprenant, et toujours sensible, sur la formidable diversité des paysages de l’eau en Catalogne, et sur les signes avant-coureurs de nouveaux changements.

 	Pere Sala i Martí	
 	<i>Directeur de l'Observatoire catalan du Paysage</i>	

PAYSAGES DE L’EAU

L’eau est presque toujours présente dans nos paysages, des plus urbains aux plus naturels, des hauts reliefs aux plaines littorales. L’occupation millénaire du territoire et son façonnement par les sociétés qui s’y sont établies, s’expliquent en grande mesure par la présence ou l’absence d’eau. Dans le contexte méditerranéen, où cette ressource est rare, stationnaire et aléatoire, l’eau acquiert une grande valeur sur le plan stratégique et en termes de reconnaissance sociale. En tant que bien commun universel, l’eau fait partie de l’identité du territoire, au point de s’inviter dans le nom de nombreuses agglomérations de Catalogne (Móra d’Ebre, Artesa de Segre, Sarrià de Ter). On la retrouve aussi dans 31 des 134 unités paysagères répertoriées dans les catalogues de paysage (Delta de l’Ebre, Vall Baixa del Llobregat, Capçaleres del Ter, Paisatge Fluvial del Segre, etc.).

L’eau s’adapte au relief, et le façonne aussi. Ces transformations sont parfois le résultat d’un dialogue naturel constant, comme l’illustre par exemple l’action des fleuves Fluvià et Turonell sur les matériaux volcaniques de la falaise de Castellfollit de la Roca (78), ou encore les gorges de Mont-rebei (1). Depuis des millénaires, l’action de recul et d’avancée glaciaire modèle lentement les hautes vallées des Pyrénées, des plus ouvertes, comme celle de la Cerdagne, aux plus encaissées, comme celle d’Artiga de Lin (58), ainsi que les nombreux étangs et lacs de haute montagne, comme celui de Gémena de Dalt (95). Il y a des transformations plus soudaines, fruits de fortes crues, qui peuvent aller jusqu’à modifier le cours naturel des fleuves. C’est le cas du Ter à son passage

par Sant Julià del Llor i Bonmatí, où la présence d’un pont témoigne encore d’un ancien méandre (28).

Les 125 photographies qui suivent nous invitent à explorer la diversité et la richesse des paysages de l’eau en Catalogne. Ce sont des paysages où l’eau joue un rôle primordial, aussi bien dans leur origine, leur configuration et leur fonctionnement actuels (autrement dit, dans leur caractère) que dans leur perception sociale et leur représentation culturelle. Les paysages de l’eau contemporains adoptent de nouveaux rôles et prennent un sens nouveau. C’est pourquoi ils requièrent une lecture transversale et intégratrice, loin des interprétations hégémoniques et habituelles, et de nouvelles formes d’administration du territoire.

Les zones humides (70), les anciens complexes industriels sur la rive des fleuves (14) ou encore certains parcs et jardins urbains (5, 20), sont d’autres exemples de paysages de l’eau. Ce sont des paysages singuliers, dynamiques et complexes. Certains sont très fragiles et vulnérables. Ils regorgent de symboles et éveillent en nous des sentiments et des émotions diverses. Au-delà de leur valeur écologique, historique ou esthétique, nombre de ces paysages exercent une fonction sociale croissante (en tant que zones de loisirs, de promenade, de baignade, de navigation, de sport ou d’éducation) et sont des moteurs pour l’économie locale et régionale, liée aux activités à valeur ajoutée qui cherchent à se situer dans des espaces de qualité, comme l’agriculture et le tourisme.

Dans ces paysages, l’eau est parfois bien visible. C’est le cas de l’étang urbain de Puigcerdà, construit au XIIIe siècle avec l’eau du fleuve Querol (8). Dans d’autres cas,

sa présence n’est pas si évidente à première vue, comme dans les champs d’agrumes du Montsià (122) ou encore le Parc agricole du Llobregat (82), un espace essentiel en termes de souveraineté alimentaire et pour l’approvisionnement en produits locaux de qualité. L’eau peut également être absente une grande partie de l’année, comme dans les systèmes de bassins et de canaux en pierre sèche qui recueillent l’eau de pluie (115), dans les ramblas des agglomérations (65) ou dans l’une des si nombreuses rivières intermittentes du pays (17, 103). La proximité de la plupart de ces paysages influence le bien-être de la population. En effet, comme l’affirme avec justesse la Convention européenne du paysage, la qualité de vie des personnes est directement liée à la qualité des paysages.

Ces paysages de l’eau font de plus en plus l’objet d’une vision d’ensemble, intégratrice, englobant des éléments aussi bien naturels (sources, fontaines, rivières, lagunes, étangs) que culturels (ponts, lavoirs, barrages, norias, moulins, canaux, réservoirs, écluses), catalogués ou non. C’est l’ensemble du paysage de l’eau (un delta, un paysage d’irrigation, un paysage de barrage…) qui donne un sens et une raison d’être à chacun de ces éléments, sans sous-estimer leur valeur intrinsèque, qui peut leur valoir le statut de réserve naturelle ou de bien culturel d’intérêt local ou national. Certaines de ces valeurs sont immatérielles et peuvent s’exprimer sous forme de fêtes et de traditions. C’est le cas de la procession marine en l’honneur de la Vierge du Mont-Carmel (107) ou de la Transèquia, une randonnée organisée depuis 1985 dans le Pla de Bages (61).

Un magnifique exemple de cette vision intégratrice des paysages de l’eau se trouve dans les paysages de deltas (de l’Èbre, du Llobregat ou encore de la Tordera). Ils sont le résultat d’une colonisation agricole notable, reposant sur l’assèchement des marais, la parcellisation des champs et la construction de canaux d’irrigation. Le paysage du plus grand delta de Catalogne, le Delta de l’Èbre (10, 12, 100, 119), est aujourd’hui une combinaison de rizières, de canaux, de marais, d’étangs et des champs de roseaux, historiquement occupé par des populations agricoles, avec des constructions dispersées et entourées de vergers. Il constitue un patrimoine immatériel d’une valeur incalculable. Mais c’est aussi un paysage en danger. La rétention des sédiments dans les barrages en amont, et la hausse du niveau de la mer sous l’effet du changement climatique, entraînent l’affaissement et la régression du delta, ce qui peut comporter une variation substantielle en termes de paysage.

Nous assistons à un processus captivant de patrimonialisation des paysages de l’eau, où la société acquiert un rôle de plus en plus central pour décider de la valeur patrimoniale d’un paysage. De bas en haut, sur la base de responsabilités partagées, les entités et les initiatives sociales se multiplient pour prendre en charge et défendre les valeurs de ces paysages, éviter leur abandon ou leur destruction, ou obtenir leur reconnaissance officielle. Un exemple paradigmatique de ce phénomène est celui des Marais de l’Empordà (62, 85), qui ont obtenu le statut de parc naturel grâce à la lutte livrée dans les années 1980 pour obtenir leur

conservation. On pourrait apporter des exemples plus récents, comme la défense du débit minimum de l’Èbre en réaction au projet qui prévoyait de transvaser ses eaux vers d’autres bassins (99), et qui a garanti la permanence des paysages naturels et productifs liés à ce fleuve.

Un autre type de patrimonialisation, tout aussi intéressant, s’observe dans le cas des barrages et des infrastructures hydro-électriques construits au XXe siècle dans les bassins des deux fleuves Noguera, du Segre, du Ter et du Llobregat. Ce paysage fait de barrages, de turbines, de tuyaux, de générateurs, de transformateurs, de réservoirs, de cascades et de systèmes d’élévation, commence à s’imposer comme une nouvelle référence dans l’imaginaire paysager.

On ne peut donc pas parler de paysages de l’eau sans les associer au riche patrimoine, matériel ou immatériel, dont ils sont à l’origine. C’est pourquoi ils constituent pour beaucoup de véritables paysages culturels, qu’il faut connaître, revendiquer et administrer de façon adéquate. Car ils reflètent une longue histoire de façonnement de la nature et génèrent de forts sentiments d’appartenance, d’identité et d’estime dans des régions entières (comme la diversité des paysages d’irrigation dans la Plaine de Lleida et de l’Empordà). Leur préservation favorise aussi la conservation d’autres éléments du patrimoine, comme des formes singulières de peuplement, des structures parcel-laires centenaires, des chemins de berge arborés (...), des mas, des chemins historiques, et toutes sortes de savoirs et de coutumes.

Les processus contemporains d’urbanisation ont transformé la plupart des paysages de l’eau tradition-nels, avec par exemple la disparition de nombreux étangs et marais, notamment sur la côte. Dans ces cas-là, il n’est pas rare que dans les périodes de pluies intenses et persistantes, les eaux reviennent occuper temporairement les terrains asséchés par la difficulté de drainage. La canalisation des cours d’eau pour éviter le risque d’inondation (22, 109) ou l’extraction de granulat (56) sont autant de phénomènes récurrents dans les dernières décennies, qui ont transformé les fonctions écologiques de ces espaces. La contemporanéité a créé de nouveaux paysages de l’eau, qui n’ont plus grand-chose à voir avec les usages, les fonctions et les formes du passé et qui requièrent une consommation somptuaire d’eau. C’est le cas des terrains de golfs ou des vastes résidences avec piscines (3).

Heureusement, l’intérêt croissant de la société pour les paysages de l’eau les a fait peu à peu entrer dans l’agenda politique, une évolution appréciable surtout dans les dernières années. La régénération de la façade fluviale du Ter à Gérone, l’aménagement des rives du Besòs (24), la restauration des dunes et la régénération des promenades de front de mer comme celle de Gavà (34), la récupération des étangs desséchés il y a plusieurs décennies, comme ceux de Sils (46, 47) ou d’Ivars et Vila-Sana (2), ou encore la désurbanisation de la Pleta à l’Estartit pour laisser place aux marais, sont de bons exemples d’une liste de plus en plus longue.

Un ouvrage sur les paysages de l’eau ne pouvait pas ignorer le brouillard (59, 80), la pluie, par excès ou par

défaut (62), la neige (87) ou le givre (110) et leur influence sur la configuration des paysages et leur perception visuelle et sensorielle. Les images qui suivent mettent également en valeur les infrastructures de captation, de traitement et de distribution de l’eau (usines de dessalement et de potabilisation, stations d’épuration, systèmes d’égouts, etc.), la plupart indispensables pour maintenir les écosystèmes et répondre aux besoins essentiels de la population (7, 13, 96, 114). Il faut également revendiquer les paysages sous-marins (111), trop souvent oubliés, alors qu’ils sont essentiels à la santé des écosystèmes côtiers.

Nous proposons donc un voyage photographique à travers un échantillon représentatif des paysages de l’eau en Catalogne, fruits d’un dialogue permanent entre les processus naturels et les besoins, l’imagination, la volonté, la créativité, la résistance ou l’ambition de notre société. L’intention a été que les photos elles-mêmes défendent le rôle clé des politiques d’urbanisme et d’aménagement du territoire, ainsi que des politiques agricoles, forestières, touristiques, patrimoniales ou éducatives. N’oublions pas que le paysage se révèle de plus en plus comme un facteur clé pour aborder les enjeux globaux comme la dégradation environnementale, les réponses au changement climatique, la faim ou d’autres effets des migrations et de la mobilité.

Comme nous l’avons vu, la plupart de ces paysages de l’eau sont quotidiens, contiennent des valeurs et génèrent une identité. C’est pourquoi ils n’ont pas toujours besoin d’une protection au sens classique du

terme, mais plutôt d’une gestion et d’une planification efficaces. C’est de cette gestion et de cette planification que dépendront non seulement leur qualité naturelle et leur valeur patrimoniale, mais aussi l’essor économique de la société et plus concrètement, d’activités comme l’agriculture, la pêche, l’industrie, le tourisme, le transport ou la génération d’énergie.

Ce recueil de paysages de l’eau n’a pas la prétention d’être exhaustif, bien au contraire. Le principe de départ a été d’offrir un échantillon représentatif qui permette de les connaître et de prendre conscience de leur importance. Les photos sont d’abord présentées sans aucune description ni aucune piste sur le nom ou l’emplacement du lieu photographié, pour inviter le lecteur à explorer, reconnaître et réinterpréter chaque paysage ; autrement dit, à écrire ses propres légendes. Toutefois, les plus curieux trouveront à la fin du livre des informations sur l’emplacement de chaque photo et le nom de son auteur.

La variété et la richesse des paysages de l’eau en Catalogne est le seul fil conducteur de cette promenade visuelle, qui ne suit aucun circuit préétabli, aucune hiérarchie thématique et aucune priorité de gestion, pour éviter de les catégoriser et de les différencier entre les plus exceptionnels et les plus quotidiens. L’ouvrage montre les images de façon séquentielle, en suggérant au lecteur de construire, dans l’ordre qui lui sied, sa propre mosaïque de paysages de l’eau, de les imaginer, de les visiter et de les découvrir en toute liberté.

AGRAÏMENTS

Anna Ribas, Concurs fotogràfic Ferran Pou de meteorologia convocat per l'Ajuntament de Figueres, Concurs de fotografia ATLL, Consorci Besòs Tordera, Consorci del Ter, Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya, Jordi Grau, Museu del Ter, Parc de la Sèquia-Centre de Documentació de Can Font i a tots els fotògrafs que han col·laborat en el llibre.

EDICIÓ A CURA DE

Pere Sala i Martí, Laura Puigbert, Gemma Bretcha

DISSENY GRÀFIC

Bloc D

IMPRESSIÓ

Índice Arts Gràfiques

CORRECCIÓ I TRADUCCIONS

OLISTIS, SCCL

EDITA

Observatori del Paisatge de Catalunya
ATLL, Concessionària de la Generalitat de Catalunya

© dels textos, ATLL, Concessionària de la Generalitat de Catalunya
i l'Observatori del Paisatge de Catalunya

© de les fotografies, els autors respectius

PRIMERA EDICIÓ

Desembre 2018

Dipòsit legal: GI 1871-2018

ISBN: 978-84-09-07066-4

